

Kentlerin Demografik Yapısı Turizm Sektöründen Nasıl Etkilenir? Türkiye'nin Turizm Kentlerinden Örnekler

How is the Demographic Structure of Cities Affected by the Tourism Sector? Examples from Türkiye's Tourist Cities

Çetin Furkan USUN

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Hatay,
Türkiye

ÖZ

Turizmin kentler üzerinde çeşitli etkilerinin olduğu bilinmektedir. Söz konusu etkilerin en önemlilerinden biri kentlerin yerleşik nüfus yapısında gözlenmektedir. Bu çalışmada turizm sektörünün kentlerin demografik yapısı üzerindeki etkileri Türkiye'nin turizm kentlerinden örneklerle incelenmiştir. Çalışmanın amacı; nüfus gelişiminden nüfus artış hızlarına, ülke içi nüfus hareketlerinden yabancı nüfusa, nüfusun cinsiyet yapısından yaş dağılımına kadar farklı başlıklarla turizmin demografik yapı üzerindeki etkilerini belirleyebilmektir. Bu amaç doğrultusunda kentlerin demografik yapıları üstünde turizmin etkilerini belirgin biçimde yansıtabilecek on iki turizm kenti örnek olarak ele alınmıştır. Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) nüfus verileri kullanılmıştır. Bulgular; Türkiye'deki turizmle kentleşen yerleşmelerde turizmin nüfus üzerinde önemli etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, kent, turizm kenti, nüfus, Türkiye

ABSTRACT

It is known that tourism has several effects on cities. One of the most important of these effects can be observed in the resident population structure of cities. In this study, the effects of the tourism sector on the demographic structure of cities are analyzed with examples from Türkiye's tourist cities. The study aims to determine the effects of tourism on the demographic structure under different headings such as population development, population growth rates, domestic population movements, foreign population, gender structure, and age distribution of the population. In line with this purpose, twelve tourist cities that can clearly reflect the effects of tourism on the demographic structure of cities were taken as examples. Population data from the Turkish Statistical Institute (TurkStat) was used in the study. The findings reveal that tourism has significant effects on the population in settlements urbanized by tourism in Türkiye.

Keywords: Tourism, city, tourist city, population, Türkiye

Giriş

Türkiye'de turizmin kentler üzerinde olumlu ve olumsuz çeşitli etkilerinin bulunduğu inkâr edilemez bir gerçekliktir. Bu etkiler; demografik yapıdan arazi kullanımına, kentleşmeden ikinci konutlara, istihdamdan yatay gelişime, ekonomiden çevresel koşullara, kültürden peyzaja kadar farklı başlıklar altında birçok çalışmaya konu olmuştur (Akengin ve Dinç, 2020; Andriotis vd., 2023; Bertan, 2009; Dinç ve Usun, 2023; Dinç ve Usun, 2025; Işık ve Zoğal, 2017; Kapan 2018; Usun, 2022; Usun, 2023; Usun vd., 2022; Varnacı-Uzun ve Somuncu, 2011; Yıldırım ve Öztürk-Deniz, 2018). Söz konusu başlıklar altındaki en önemlilerinden biri, turizm odaklı gelişen kentlerin yerleşik nüfus yapıları üzerinde meydana gelen olağan dışı değişikliklerdir (Özgüç, 2007). Zira turizm yatırımlarının fazla olduğu kentler birer çekim merkezi (yerel-bölgesel-ulusal-uluslararası) hâline geldiği için, bu durum öncelikle demografik yapıyı etkilemekte, yaş ve cinsiyet gruplarını değiştirmektedir (Emekli, 1998). Nitekim bir yerleşmede turizmin gelişmesiyle beraber nüfus artışı, nüfusun yapısal özelliklerinin değişimi, ikamete dayalı veya mevsimlik nüfus hareketleri, yabancı nüfus etkinliğinin belirginleşmesi gibi birtakım dönüşümler yaşanmaktadır.

Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra deniz-kum-güneş turizminde yaşanan öngörülemez büyüme, turizmin çeşitli etkilerini konu alan derin bir literatür yaratmıştır. Bu literatür değerlendirildiğinde turizmin nüfus üzerindeki etkilerini inceleyen çalışma sayısının da fazlaca olduğu görülür. Fakat turizmin yerleşmelerin demografik profilini biçimlendirmedeki oynadığı önemli role rağmen, nüfus artışı ve nüfus hareketlerinin yanında hangi değişimleri yarattığı sorusuna yanıt bulmak güçtür. Dahası konu, gerek muhtelif yerleri konu alan çalışmalarla (Akarca ve Tansel, 2017; Akengin ve Dinç, 2020; Doğan, 2018; Işık ve Zoğal, 2017; Kapan, 2018) gerekse bütüncül bir yaklaşımla (Dinç ve Usun, 2023) değerlendirilse de turizmin nüfus üzerinde yarattığı değişim ve dönüşümün tam olarak boyutları bilinmemektedir. Bu bilinmezlik de ortaya çıkabilecek sorunların çözülmesi ve ileriye dönük planlama yapılabilmesinin önünde engeldir. Çalışmanın öncelikli gayesi; nüfus gelişiminden nüfus artış hızlarına, ülke içi nüfus hareketlerinden yabancı nüfusa, nüfusun cinsiyet yapısından yaş dağılımına kadar farklı başlıklarla turizmin demografik yapı üzerindeki etkilerini belirleyebilmektir.

Geliş Tarihi/Received 31.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted 11.06.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 30.06.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Çetin Furkan USUN

E-mail: cfusun@mku.edu.tr

Cite this article: Usun, Ç.F. (2025). How is the demographic structure of cities affected by the tourism sector?

Examples from Türkiye's tourist cities.

Eastern Geographical Review, 30(53),

157-178.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Araştırma Alanı

Çalışmada turizmin demografik yapı üzerindeki etkileri, Türkiye'nin önemli turizm merkezleri üzerinden incelenmiştir: Ayvalık, Çeşme, Kuşadası, Didim, Bodrum, Marmaris, Datça, Fethiye, Kemer, Antalya, Manavgat ve Alanya (Şekil 1). Bahsedilen merkezler; turizmin gelişmesiyle beraber ortaya çıkmış ya da gelişmiş, nüfus birikimi ve yoğunlaşması yaşamış sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısal değişime uğramış, mekânsal olarak gelişmişlerdir (Usun, 2022, s. 37). Dolayısıyla buraların turizmle birlikte kentleştikleri, diğer bir ifadeyle turizm kentleşmesi (Mullins, 1991) yaşadıkları söylenebilir. Şüphesiz ki turizm kentleşmesini deneyimlemeleri araştırma alanı olarak

seçilmelerindeki tek kriter değildir, ya da Türkiye'de sadece buraların turizm kentleşmesini yaşadıkları iddia edilemez. Bu noktada araştırma alanının belirlenmesinde başka hangi kriterler belirleyici olmuştur sorusu akla gelmektedir. İncelenen merkezlerin Türkiye'de deniz-kum-güneş turizmine yön veren yerleri meydana getirmeleri, bu haklı soruya verilebilecek en temel yanıt olacaktır. Bilindiği üzere Türkiye'de son dönemde turizmi çeşitlendirme çabaları olsa da Türkiye turizminin ana aktörünün deniz-kum-güneş turizmi olduğu hâlâ yadsınamaz bir hakikattir. Türkiye'de deniz-kum-güneş turizmi denince ise akla Ege ve Akdeniz kıyıları ve bu kıyılardaki uluslararası turizm merkezleri gelmektedir.

Şekil 1

Araştırma Kapsamında İncelenen Turizm Merkezleri.

Belirtilen merkezler önemlerine binaen yabancı göçlerin ekonomik etkilerinden (Südaş ve Mutluer, 2008) arazi kullanımlarına (Andriotis vd., 2023), istihdamlarından (Usun vd., 2022; Usun, 2024) ikinci konut sayılarına (Usun, 2023), nüfus artış hızlarından iç göçlerdeki durumlarına (Dinç ve Usun, 2023) ve arazi rayiç değerlerine (Dinç ve Usun, 2025) kadar farklı başlıktaki çok sayıda çalışmada aynı çatı altında değerlendirilmişlerdir. Keza sadece konaklama ve geceleme sayılarına bakılsa dâhi buraların ülke içindeki ağırlığı net biçimde anlaşılabilir (Şekil 2). Mesela,

bahsedilen merkezler Türkiye'deki konaklamaların neredeyse %37'sini, yüz milyonun üzerinde geceleme sayıları ile ise Türkiye'deki toplam sayının yarıya yakınını oluşturmaktadır (Şekil 2). Dahası her iki kategoride eğer ilçelere göre bir sıralama yapılırsa ilk onun neredeyse tamamının bu merkezlerden oluştuğu gözlenir. Bununla beraber turizmin demografik yapı üzerindeki etkilerinin net biçimde anlaşılabilmesi için; seçilen örneklerde turizmin etkilerini gölgeleyecek sanayi, ticaret, eğitim gibi fonksiyonların baskın olmamasına da dikkat edilmiş ve böylece seçenekler azaltılmıştır.

Şekil 2

Uluslararası Turizm Merkezlerindeki Konaklama ve Geceleme Sayıları, 2023 (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı).

		Türkiye içindeki				Türkiye içindeki	
Turizm merkezleri	Konaklama miktarı	Payı (%)	Sıralaması	Turizm merkezleri	Geceleme miktarı	Payı (%)	Sıralaması
Manavgat	7.112.462	9,2	1	Manavgat	30.057.436	14,8	1
Alanya	7.093.599	9,2	2	Alanya	22.251.250	11,0	2
Antalya	3.688.657	4,8	3	Antalya	13.592.123	6,7	4
Kemer	3.532.436	4,6	5	Kemer	13.041.058	6,4	5
Bodrum	1.879.112	2,4	7	Bodrum	6.929.900	3,4	6
Marmaris	1.803.577	2,3	8	Marmaris	4.878.147	2,4	8
Kuşadası	1.362.892	1,8	11	Kuşadası	3.925.736	1,9	9
Fethiye	661.584	0,9	18	Fethiye	2.104.462	1,0	12
Çeşme	460.201	0,6	24	Didim	1.505.394	0,7	15
Didim	411.603	0,5	31	Çeşme	1.081.291	0,5	22
Ayvalık	218.474	0,3	60	Ayvalık	489.461	0,2	49
Datça	81.326	0,1	135	Datça	204.602	0,1	105
Toplam	28.305.923	36,6		Toplam	100.060.860	49,2	
Türkiye toplamı	77.298.091	100		Türkiye toplamı	203.187.830	100	

Araştırma alanı içerisinde Antalya gibi metropoliten kentsel alandan küçük ölçekli kentlere (Datça ve Ayvalık gibi) kadar farklı ölçekteki kentler mevcuttur. Aslında bu çeşitlilik çalışmanın bir bakıma avantajıdır. Zira böylelikle turizmin büyük ölçekli kentlerin nüfuslarından küçük ölçekli kentlerin nüfuslarına kadar nasıl bir etkiye sahip olduğu, turizmin etkisinin her ölçekteki kentte benzer biçimde mi yoksa farklı mı hissedildiği de ortaya çıkacaktır. Araştırma alanıyla ilgili bir başka çeşitlilik merkezlerin konumlarından kaynaklıdır. Ayvalık gibi Kuzey Ege’de bulunan örnekten, güneydeki Alanya’ya kadar Ege ve Akdeniz kıyılarının farklı konumlarından örnekler mevcuttur. Her ne kadar çalışmanın ana gayesi turizm merkezlerini kendi içlerinde bir sıralamaya tabi tutmak olmasa da yeri geldiğinde farklı başlıklarda ilgili sıralamadan yararlanılmıştır. Fakat araştırmadaki asıl amaç, on iki turizm merkezini birlikte değerlendirerek, Türkiye’de turizmin demografik yapı üzerindeki etkisini bütüncül olarak incelemektir.

Yöntem

Öncelikle çalışmanın mekânsal ölçeğinin ilçe olduğunun altı çizilmelidir. Bu sebeple; nüfus gelişimi, ülke içindeki nüfus hareketleri, nüfusun cinsiyet ve yaş yapıları ve yabancı nüfusla ilgili değerlendirmeler ilçe ölçeğinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma alanı olarak belirlenen yerlerin her ne kadar çalışma içerisinde “turizm merkezleri, turizm kentleri, turistik ilçeler, turistik yerleşmeler” olarak ifade edilse de mekânsal birimlerinin ilçe olduğunu söylemekte yarar vardır.

Eldeki çalışmada nicel veri toplama yöntemi benimsenmiştir. Çalışmanın veri setini ikincil veriler oluşturmaktadır. Nüfusa dair veriler, bilindiği üzere Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından erişime açık olarak paylaşılmaktadır. Çalışmada ilgili verilerden yararlanılarak

turizmin demografik yapı üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Söz konusu anlatımda ilk olarak nüfus gelişimi üzerinde durulmuştur. Belirtilen başlık altında turizm merkezlerinin neredeyse 100 yıllık nüfuslanma süreçleri, nüfus artış katsayıları ve hızları irdelenmiştir. Turizmin nüfus gelişimi üzerindeki etkilerini net biçimde ortaya koyabilme amacıyla kırılma dönemleri belirlenmiş, gerektiğinde hem dönemsel hem de ülke ölçeğinde karşılaştırmalar yapılmıştır. Ardından ülke içindeki nüfus hareketlerinde turizmin oynadığı rol üzerine odaklanılmıştır. Turizm merkezlerinde ikamet eden fakat il dışı doğumlu nüfus “göçmen nüfus” (Südaş vd., 2023, s. 157) olarak kabul edilmiş ve bu kabulden yola çıkarak turizm merkezlerinin ülke içinden aldığı göç süreci ortaya konmuştur. İlçe ölçeğinde bir değerlendirme yoluna gidildiği için, ilgili süreç verilerin paylaşıldığı 1985 yılından başlatılıp 2023’e kadar devam ettirilmiştir.

Turizmin cinsiyet yapısı üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek amacıyla; TÜİK’ten 1927-2023 dönemi için ilçe ölçeğindeki cinsiyet yapısına yönelik veriler istenmiştir. Temin edilen verilerden yola çıkarak, turizmin ilçelerin cinsiyet yapısı üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. İlçe ölçeğinde yaş yapısına yönelik verilerin 1985 yılından itibaren paylaşılması nedeniyle bu başlıktaki inceleme 1985-2023 dönemi için gerçekleştirilebilmiştir. Yaş yapısını incelerken Microsoft Excel programı yardımıyla farklı yıllara ait nüfus piramitleri oluşturulmuş, özellikle turizmin kırılma yaşadığı dönemlere dikkat çekilmiştir.

Turizm merkezlerinde ikamet eden nüfusun nereli olduğunu diğer bir deyişle buralara göç gönderen kaynak sahaların nereler olduğunu, bu anlamda turizm merkezleri arasında ortak bir özellik olup olmadığını öğrenebilme amacıyla DİE ve TÜİK veri tabanında sayımı yapılan ve ikamet edilen ilçeye göre doğum yeri sorgulaması yapılarak ifade edilen soruların yanıtları aranmıştır. Burada turistik ilçelerin bağlı bulunduğu il dışındaki, her bir il

doğumlu nüfus oranları Microsoft Excel’de hesaplanarak coğrafi bilgi sistemleri paket programı ArcMap 10.3’e aktarılmış ve farklı yıllara ait tematik haritalar üretilmiştir. İstanbulluların Ege kıyılarına yönelişinin boyutlarını daha net biçimde sunabilme amacıyla, Türkiye’deki tüm ilçelerde İstanbul doğumlu nüfus oranlarının 1990 ve 2023 yılları karşılaştırması yapılmış ve İstanbullu nüfus oranlarındaki artış haritalandırılmıştır.

Turizmin yabancı nüfusun ikameti üzerindeki etkisini öğrenebilme amacıyla turizm merkezlerindeki yabancı nüfus miktarları tespit edilmeye çalışılmıştır. TÜİK tarafından ilçe ölçeğinde ikamet eden yabancı nüfus verisi paylaşılmadığı için Südaş ve Yakar’ın (2019) anlattığı yöntem eldeki çalışmada kullanılmıştır. Yazarlar bu yöntemde; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde (ADNKS) ilçe toplam nüfusları ile yabancı nüfusun dâhil edilmediği ikamet edilen ilçeye göre kayıtlı olunan il nüfusu arasındaki farkın alınması yoluyla ilçe ölçeğinde yabancı nüfus miktarlarının hesaplanabileceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla çalışmada bu yöntem kullanılarak yabancı nüfus miktarları hesaplanmıştır. Hesaplamalar 2007 yılından itibaren yapılmıştır. Bunun nedeni nüfus tespitinde ilgili yılda “de facto” yaklaşımından “de jure” anlayışına geçilmesidir. Çünkü ADNKS verileri ile Genel Nüfus Sayımları (GNS) verileri arasında belirgin ve bir o kadar da yanıltıcı farklar söz konusudur (Usun, 2022). Bu sebeple gerçeğe daha yakın durumun ortaya konabilmesi için yabancı nüfus hesaplamaları 2007 yılından başlatılmıştır. Turizmin yabancı nüfus üzerindeki etkisini net biçimde ortaya koyabilme amacıyla 2023 yılı için Türkiye’deki tüm ilçelere ait yabancı nüfus oranları Microsoft Excel yardımıyla hesaplanmış ve ArcMap 10.3’e aktararak haritalandırılmıştır.

Bulgular

Turizmin Nüfus Gelişimi Üzerindeki Etkileri

Turizmin yerleşmeler üzerindeki etkisi, o yerleşmenin nüfusu, daha da özelinde nüfus gelişiminde bariz biçimde hissedilir. Literatürün de (Dinç ve Usun, 2023; Işık ve Zoğal, 2017; Mullins, 1991, Usun ve Işık, 2024) altını çizdiği gibi turistik yerleşmeler, turizmin ilk gelişim yıllarında hızlı bir nüfuslanma süreci yaşar. Bu hipotezle Türkiye’nin turizm merkezlerindeki nüfus gelişimini incelerken tarihsel süreçte 1980 sonrasını ayırmak gerekir. Zira Türkiye’nin Ege ve Akdeniz kıyılarındaki turizm merkezleri 1980’li yıllara kadar, başka bir ifadeyle turizmin henüz yeteri kadar gelişmediği dönemde, kırsal karakterleriyle bilinen yerleşmelerdir (Doğaner, 2001).

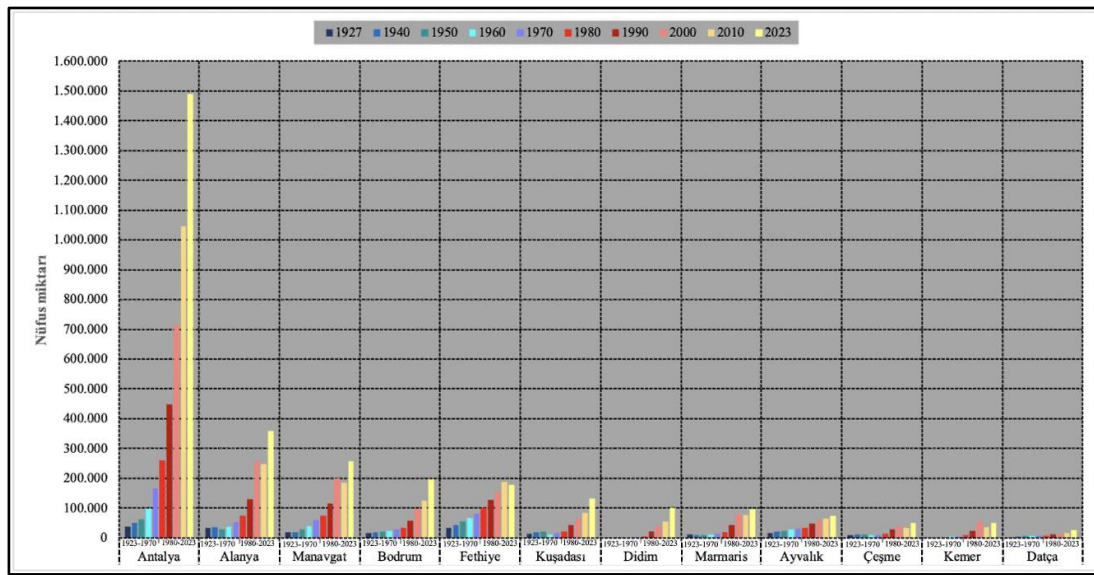
Turistik ilçelerdeki nüfus gelişimi incelendiğinde, 1927’den 2023’e kadar gerçekleştirilen nüfus sayımları ve ADNKS verilerine göre, nüfusun küçük istisnalar hâric, sürekli olarak arttığı görülmektedir. Yaklaşık bir asırlık süre zarfında yaşanan birtakım

idari değişiklikler ve nüfus tespit yöntemindeki değişiklik gibi bazı unsurlar, elde edilen nüfus verileri üzerinde şüphesiz etkilidir. Fakat çalışmanın odağında bu tartışma olmadığı için belirtilen unsurlar yeri geldiğinde kapsam dışı bırakılmış gerek duyulduğunda ise onlara dair özel açıklamalar yapılmıştır.

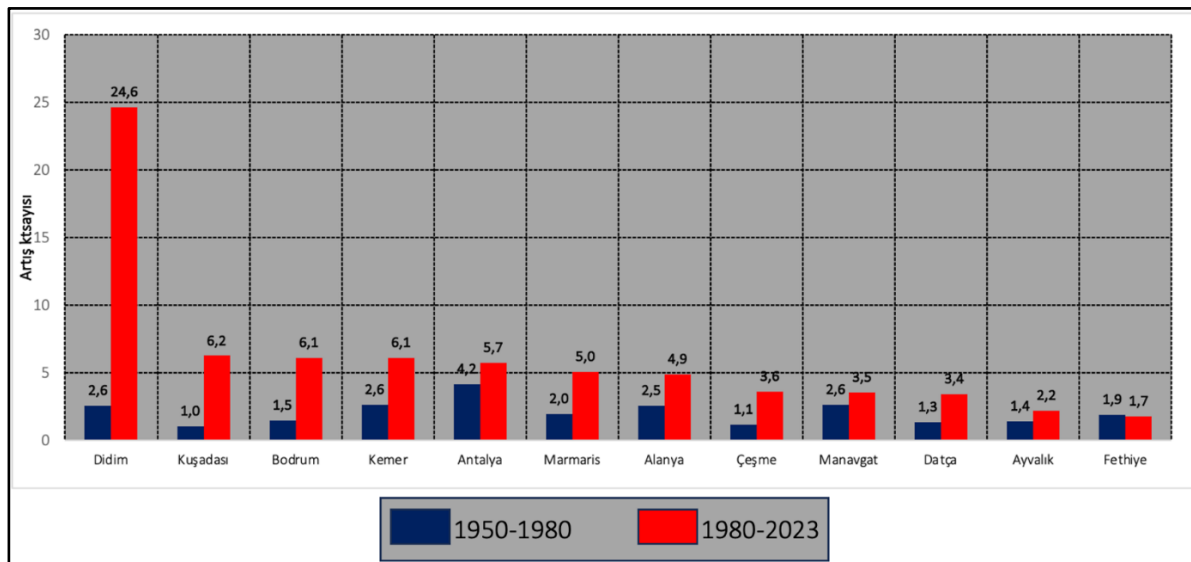
Her ne kadar 1927-2023 arasında turizm merkezlerinin nüfusları sürekli olarak artsa da dönemsel olarak incelendiğinde, nüfus artışlarının 1950’ye kadar oldukça küçük olduğu görülmektedir. Aslında bu, ülkenin tamamı için geçerli olan bir durumdur. Buradan hareketle turizm merkezlerine özgü bir bulgu elde edilemez. 1950 sonrası dönemde ise Türkiye’de yaşanan çeşitli gelişmeler kentsel ve kırsal alanları derinden etkilemiş, kırsal alanlar hızla nüfus kaybederken başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana’nın aralarında bulunduğu geleneksel çekim merkezlerinin nüfusları hızla artmıştır (Işık, 2005; Işık, 2023). Bu noktada turizm merkezlerinin bahsedilenlerden farklı olarak, turizmin gelişmemesi nedeniyle henüz kayda değer bir nüfus artışı yaşadığını söylemek mümkün değildir. Nitekim Ege ve Akdeniz kıyılarındaki turizm merkezlerinin nüfuslarında 1980’lere kadar dikkat çekici bir gelişimden söz edilemez. 1970 yılı itibarıyla Çeşme, Kuşadası, Didim, Marmaris, Datça ve Kemer 20.000’in altında, Ayvalık ve Bodrum 20.000 ile 50.000 arasında, Fethiye, Manavgat ve Alanya ise 100.000’in altında nüfusa sahip iken incelenen merkezlerden sadece Antalya 100.000’in üzerinde nüfusa sahiptir. Dolayısıyla 1980 öncesinde bahsi geçen merkezlerin hemen hiçbirinde dikkat çekici bir nüfus artışı görülmemiştir (Şekil 3). Diğer bir deyişle 1950-1980 döneminde turizm merkezlerinin nüfusu ancak ortalama iki kat artabilmiştir (Şekil 4).

Türkiye’de turizmin yerleşmelerin nüfus gelişimleri üzerindeki etkilerinin belirgin biçimde gözlenebildiği 1980 sonrası dönemde ise yukarıda bahsedilenin aksi bir durum yaşanmış, turizm merkezleri olağanın dışında ve çarpıcı biçimde nüfuslanmışlardır. 2023 yılı itibarıyla turizm merkezlerinin neredeyse tamamı, Datça hâric, 50.000 üzerinde yerleşik nüfusa ev sahipliği yapar durumdadır. Dahası turizm merkezlerinin ezici çoğunluğu, Ayvalık, Çeşme ve Kemer hâric, 100.000’in üzerinde nüfusun daimî ikamet ettiği ilçeler olarak dikkat çekmektedir. Bahsedilen durumun oluşmasında 1980-2023 döneminde turizm merkezlerindeki nüfusun ortalama altı katın üzerinde artış göstermesi etkili olmuştur. En çarpıcı yer şüphesiz Didim iken; Kuşadası, Bodrum, Kemer, Antalya, Marmaris ve Alanya’nın nüfusları 1980-2023 döneminde en az beş kat artmış durumdadır (Şekil 4). Fethiye’ye özgü durumun elde edilen bulguları desteklemediği görülse de bunun arka planında ilçenin 2013 yılında yaşamış olduğu idari sınır değişikliğinin etkili olduğu unutulmamalıdır.

Şekil 3
Turizm Merkezlerinde Nüfus Gelişimi, 1927-2023 (DİE ve TÜİK).

Şekil 4
Turizm Merkezlerinde 1980 Öncesi ve Sonrası Nüfusun Artış Katsayıları (DİE ve TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır).

Turizm merkezlerindeki 1980 öncesi ve sonrası nüfus miktarı bakımından yaşanan çarpıcı farklılıklar, nüfus artış hızları mevzu bahis olduğunda çok daha somut biçimde kendini göstermiştir. Bu kapsamda turizmin nüfus artış hızları üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için, Türkiye'deki diğer tüm ilçelerle karşılaştırmalar yapılmıştır (Şekil 5). 1950-1980 döneminde, başka bir ifadeyle turizmin gelişmesinden evvel, Türkiye'deki ilçelerin nüfus artış hızları sıralamasında turizm merkezlerinin hiçbiri ön sıralarda yer bulamamışlardır. Dahası o dönemki 474 ilçe (1950 ve 1980 yıllarında ilçe statüsünde bulunan yerleşme sayısı) içerisinde turizm merkezleri arasında ilk sırada yer alan Manavgat 61. Alanya ise 65. sıradan ilk 100 içerisine girebilen iki özel örneği oluşturmuşlardır. Oysaki diğer turizm merkezleri, 474 ilçeden

oluşan sıralamanın çok daha arkalarında yer almışlardır. Örneğin; Marmaris 124., Fethiye 141., Bodrum 245., Ayvalık 273., Datça 295., Çeşme 377., Kuşadası ise 411. sırada kendilerine yer edinebilmişlerdir. 1950-1980 döneminde nüfus artış hızı sıralamasında başı çeken ilçeler ise başta İstanbul ve çevresindeki bölgede, başkentte ve Anadolu'da sanayisi ile ön plana çıkan bölgelerdeki ilçelerden oluşmuştur.

Belirtilen durumun aksi biçimde 1980-2023 döneminde Türkiye'de nüfus artış hızı en yüksek ilçeler sıralamasında ilk on içerisinde üç turizm merkezinin, Kuşadası, Bodrum ve Marmaris, olduğu eldeki verilerden bulgulanmıştır. 1980 öncesi ve sonrasını karşılaştırırken Kuşadası'na ayrı bir parantez açmak gerekir ki Kuşadası, 1950-1980 döneminde nüfus artış hızı sıralamasında

Türkiye'deki ilçelerde son 100'ün içerisinde (474 ilçe içinde 411) ve hâliyle turizm merkezleri arasında ise sonuncu sırada bulunmaktadır. 1980-2023 döneminde ise Kuşadası için ibre tersine dönmüş ve Türkiye'de ilk on içinde, turizm merkezleri arasında ise en ön sırada yerini almıştır.

Alanya, Çeşme, Manavgat ve Datça 616 ilçe (Hem 1980 hem de 2023 yıllarında ilçe statüsünde bulunan yerleşme sayısı) içerisinde kendilerine listenin başından yer buldukları söylenebilir. Üstelik 1980 yılında henüz ilçe statüsünde olmayan Didim ve Kemer'de hesaplama katılırsa, onların da nüfus artış hızı sıralamasının ilk bölümünde bulundukları görülecektir. Söz gelimi, diğer ilçeler için 1980-2023 dönemi için yapılan hesaplama Didim ve Kemer'e özgü 1990-2023 dönemi için hesaplandığında,

Şekil 5

Türkiye'de 1950-1980 ve 1980-2023 Dönemlerinde Nüfus Artış Hızı En Yüksek Olan İlçeler (DİE ve TÜİK).

1950-1980 dönemi			1980-2023 dönemi		
Sıra no	İlçe	Nüfus artış hızı (%)	Sıra no	İlçe	Nüfus artış hızı (%)
1	Çankaya (Ankara)	118,6	1	Yeşilyurt (Malatya)	57,3
2	Bakırköy (İstanbul)	97,8	2	Arhavi (Artvin)	57
3	Kartal (İstanbul)	89,1	3	Çerkezköy (Tekirdağ)	49,7
4	Fındıklı (Rize)	84,7	4	Harran (Şanlıurfa)	47,2
5	Eyüpsultan (İstanbul)	65,9	5	Mengen (Bolu)	45,7
6	Yalova Merkez	65,7	6	Kuşadası (Aydın)	41,6
7	Kadıköy (İstanbul)	57,8	7	Bodrum (Muğla)	41,1
8	Yüksekova (Hakkari)	54,3	8	Silopi (Şırnak)	37,3
9	Üsküdar (İstanbul)	52,3	9	Marmaris (Muğla)	36,7
10	Viranşehir (Şanlıurfa)	52,3	10	Cizre (Şırnak)	36,3
11	Tatvan (Bitlis)	50	11	Seferihisar (İzmir)	36
12	Gebze (Kocaeli)	46,4	12	Alanya (Antalya)	35,9
13	Gevaş (Van)	45,2	13	Batman Merkez	35,6
14	Şemdinli (Hakkari)	44,7	14	Silivri (İstanbul)	32,5
15	İskenderun (Hatay)	42,6	15	Torbalı (İzmir)	30,4
16	Dörtöyl (Hatay)	42,2	16	Çorlu (Tekirdağ)	30,2
17	Osmaniye Merkez	42,1	17	Edremit (Balıkesir)	29,8
18	Sarıyer (İstanbul)	41,9	18	Kızıltepe (Mardin)	29,5
19	Gemlik (Bursa)	41,3	19	Çeşme (İzmir)	29,1
20	Kırkkale Merkez	41,2	20	Mudanya (Bursa)	28,8
21	Beykoz (İstanbul)	40,4	21	Gebze (Kocaeli)	28,7
22	Dicle (Diyarbakır)	39,9	22	Manavgat (Antalya)	28,6
23	Bahçe (Osmaniye)	39,3	23	Datça (Muğla)	27,8
24	İzmit (Kocaeli)	37,9	24	Siverek (Şanlıurfa)	27,2
25	Muş Merkez	37,8	25	Akçakale (Şanlıurfa)	27,2

Turizmin Ülke İçindeki Nüfus Hareketleri Üzerindeki Etkileri

Çoğunlukla olumsuz faktörlerin bulunduğu kaynak sahalardan, daha olumlu faktörlerin bulunduğu varış sahalarına doğru bir nüfus hareketi olarak ifade edilen göç olgusu (Yakar, 2009), Türkiye'de bundan önceki çeşitli baskın nedenlerin yanında, son dönemde turizm merkezlerinin de önemli çekim merkezleri hâline dönüşmesiyle gerçekleşmektedir (Dinç ve Usun 2023; Emekli vd., 2007; Işık, 2005; Özgür, 2003; Yakar, 2012).

Didim'in %45,7'lik nüfus artış hızı ile bütün turizm merkezlerinin önünde ve Türkiye'deki ilçeler içerisinde ilk beş içerisinde yer aldığı görülecektir. Öte yandan Didim kadar çarpıcı olmasa da Kemer ise %22,3'lük nüfus artış hızıyla söz konusu listenin ilk otuzu içine girebilecektir. Bununla beraber 1980-2023 nüfus artış hızı sıralamasında dikkati çeken başka örneklerden de bahsedilmelidir. Her ne kadar araştırma alanı arasında yer almasalar da turizmin yerleşmelerin nüfus artış hızları üzerindeki etkisinin ortaya konabilmesi açısından, söz konusu sıralamanın önlerinde Seferihisar ve Edremit gibi turistik ilçelerin varlığı, turizmin nüfus artışı üzerindeki etkisinin diğer somut göstergelerindendir.

Turizm merkezlerinin iç göçlerdeki durumları incelenirken zamansal olarak farklı dönemler belirlenmiştir. Dönemsel olarak incelendiğinde, 1985-1990 arasındaki yalnızca beş yıllık süre zarfında (bu kısa dönem turizmin etkilerinin en yoğun biçimde hissedildiği yıllardır); turizm merkezlerindeki toplam nüfus 1,6 sayıldığı ilde doğan nüfus 1,3 kat artarken başka il doğumlu nüfusun 2,4 kat arttığı söylenebilir. İncelenen dönem aralığı 1985-2000 arası olmak üzere on beş yıla çıkarıldığında, il dışı doğumlu nüfustaki artış katsayısının (5,3 kat), toplam nüfus (2,5 kat) ve

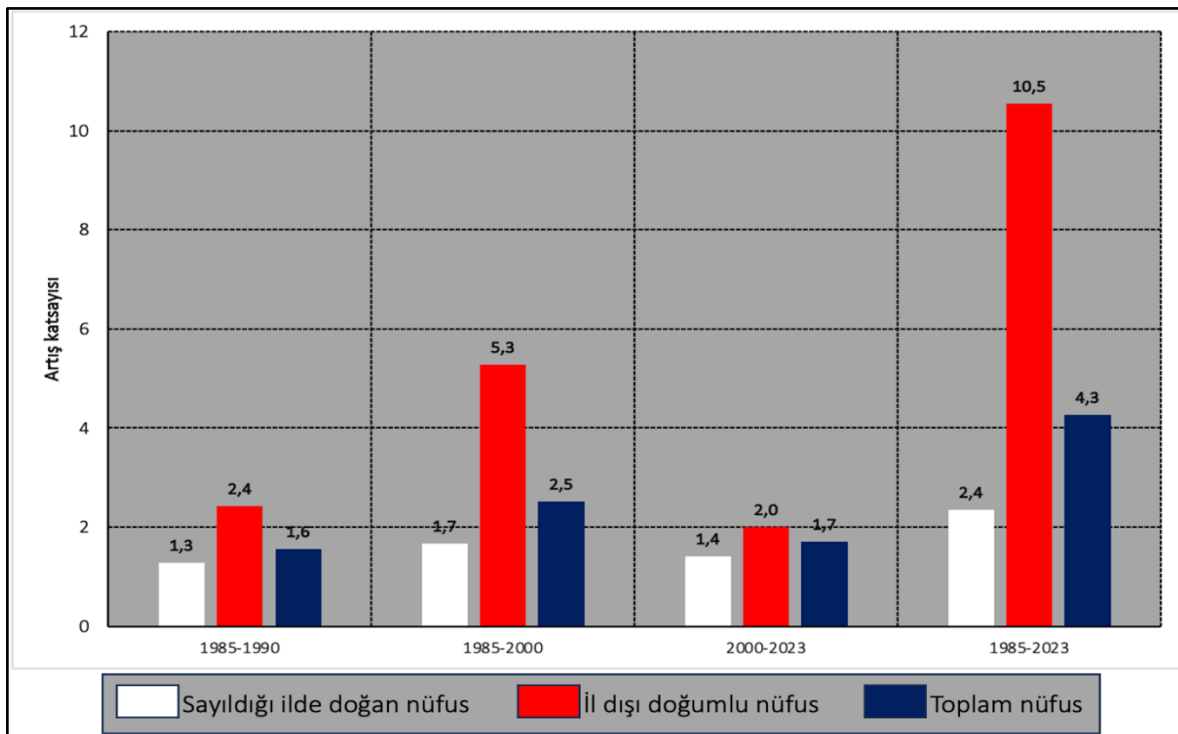
sayıldığı ilde doğan nüfus (1,7 kat) artış katsayıları ile arasındaki farkı açtığı görülmektedir. 2000 sonrası dönemde ise hem toplam nüfus ile sayıldığı ilde doğan nüfus hem de il dışı doğumlu nüfus artış katsayılarında önceki döneme göre bir miktar azalma yaşanmıştır (Şekil 6). Burada özellikle il dışı doğumlu nüfusun artış katsayısında belirgin bir düşüş görülmektedir ki bu başlıktaki düşüşle paralel bir düşüş, toplam nüfus artış katsayısında söz konusu değildir. Belirtilen durumun altında yatan temel sebep sonraki başlıklar altında ele alınacak olan yabancı nüfus varlığıdır.

1985-2023 arasındaki yaklaşık 40 yıllık süre bir bütün olarak

değerlendirildiğinde, turizm merkezlerindeki toplam nüfusun 4,3 sayıldığı ilde doğan nüfusun 2,4 ancak il dışı doğumlu nüfusun ise 10,5 kat arttığı görülmektedir (Şekil 6). Elde edilen bu bulgu, turizm merkezlerinde il dışı doğumlu nüfustaki artış katsayısının, sayıldığı ilde doğan nüfus ve toplam nüfus artış katsayılarına göre çok daha büyük olduğunu ve iç göçler bağlamında turizm merkezlerinin yeni çekim merkezleri hâline (Yakar, 2012) geldiğini ortaya koymaktadır. Bununla beraber, 1985-2023 arasında oluşan bu farkın çarpıcı kısmının özellikle 2000 öncesine ait olduğunun da altı çizilmelidir.

Şekil 6

Turizm Merkezlerinde Dönemler İtibariyle Nüfusun Doğum Yerlerine Göre Artış Katsayıları (DİE ve TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır).

Türkiye'nin diğer illerinde doğmuş nüfusun ilçelere göre ayırabildiği ilk yıl olan 1985'teki (Südaş, vd., 2023) verilere bakıldığında, turizm merkezlerinin tamamında sayılan nüfusun yarısından fazlasının, sayıldığı ilde doğanlardan oluştuğu görülmektedir. Sayıldığı ilde doğanların oranları iki uç değere sahip Fethiye (%93,3) ve Kuşadası (%54,3) arasında yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle Kuşadası'nda dâhi 1985 yılında sayılan nüfusun yarısından fazlası, sayıldığı il doğumlulardan oluştuğu için, 1985 yılı itibariyle turizm merkezlerindeki nüfusun büyük oranda yerlilerden meydana geldiğini söyleyebilmek mümkündür. Turizm merkezlerindeki nüfusun 1985'ten itibaren yıllar ilerledikçe yerlilikten göçmen nüfusa doğru evirildiği görülür. Örneğin ilk verilerden hemen beş yıl sonrakiler incelendiğinde üç ilçenin, Didim (%55,5), Kuşadası (%54,5) ve Marmaris (%50,6), nüfuslarının oranlarında göçmen nüfusun yarından fazlayı oluşturduğu bulgulanmıştır. Bu üç merkezin

dışındaki diğer turistik ilçelerde de göçmen nüfus oranlarının sadece beş yıllık süre içerisinde önemli oranda arttığı söylenebilir. 2000 yılına gelindiğinde turizm merkezlerinin çoğunda (Kemer, Marmaris, Didim, Bodrum, Kuşadası, Antalya ve Alanya) göçmen nüfus oranları yarından fazlayı oluşturur duruma gelmiştir. 2023 yılı itibariyle ise Manavgat ve Fethiye hâricindeki turizm merkezlerinin tamamında göçmen nüfus, toplam nüfusun yarısından fazlasını kaplamaktadır. Manavgat'ta ise neredeyse eşit paya sahip bir manzara, Fethiye'de de %45'lik göçmen nüfus oranları vardır. Anlaşıldığı gibi yıllar içerisinde (1985-2023) turizm merkezleri yerli nüfustan göçmen nüfusa ev sahipliği yapar duruma gelmiştir. 2023 yılında çalışma kapsamında incelenen on iki turizm merkezinden altısı %60'ın üzerinde göçmen nüfusu barındırmaktadır. Bu bağlamda özellikle Didim'e ayrı bir parantez açmak gerekir ki, 2023 yılında Didim nüfusunun ¾'ü il dışı doğumlu nüfustan oluşmuştur (Şekil 7).

Şekil 7
Turizm Merkezlerinde Yıllar İtibariyle İl Dışı Doğumlu Nüfus Oranları, 1985-2023 (DİE ve TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır).

Hâl böyle iken, eğer il dışı doğumlu nüfus ölçütüne göre turizm merkezleri kendi içinde sıralanırsa tablonun orana ve miktara göre değiştiği görülecektir (Şekil 8). Şayet 1985 yılında il dışı doğumlu nüfus, orana göre sıralanırsa ilk basamağa Kuşadası oturacaktır. Bu durum miktara göre sıralandığı takdirde ise Kuşadası'nın yerini Antalya alacaktır. Antalya miktara göre sıralamada bütün yıllarda açık ara liderlik pozisyonuna sahiptir. Şüphesiz bu, Türkiye'nin turizm başkentinin sahip olduğu yüksek nüfus miktarları ve metropol kent olma statüsüyle yakından ilişkilidir. Miktara göre sıralamadaki Antalya hegemonyası, mevzu bahis orana göre sıralama olduğunda ortadan kalkmakta ve bir çeşitlilik söz konusu olmaktadır. Bu anlamda 1985'teki Kuşadası liderliği, 1990'a gelindiğinde el değiştirmiş ve Didim bu pozisyona geçmiştir.

2000 yılında geçici olarak liderliğe Kemer otursa da 2023 yılı itibariyle liderlik bir kez daha el değiştirerek Didim'e geçmiştir. Dikkati çeken başka bir husus, birçok başlıkta ön plana çıkan Manavgat ve Alanya'nın il dışı doğumlu nüfusların orana göre sıralamasında sonlarda yer almasıdır. Manavgat ve Alanya'daki durumun böyle bir hâl alması, belirtilen iki turizm merkezinin Antalya il sınırları içerisindeki birçok bölgeden göç almalarıyla ilişkili olmalıdır. Diğer taraftan miktara göre sıralamada her daim son sırada Datça'nın yer edinmesi, nüfusunun azlığıyla ilişkiliyken, orana göre sıralamada Fethiye'nin bütün dönemlerde sonuncu olması başka bir çalışmada ayrıca incelenmesi gereken bir durumdur.

Şekil 8

Seçilmiş Turizm Kentlerinde Bağlı Bulundukları İl Dışında Doğumlu Nüfusun Oran ve Miktarı Göre Sıralaması, 1985-1990-2000-2023 (DİE ve TÜİK).

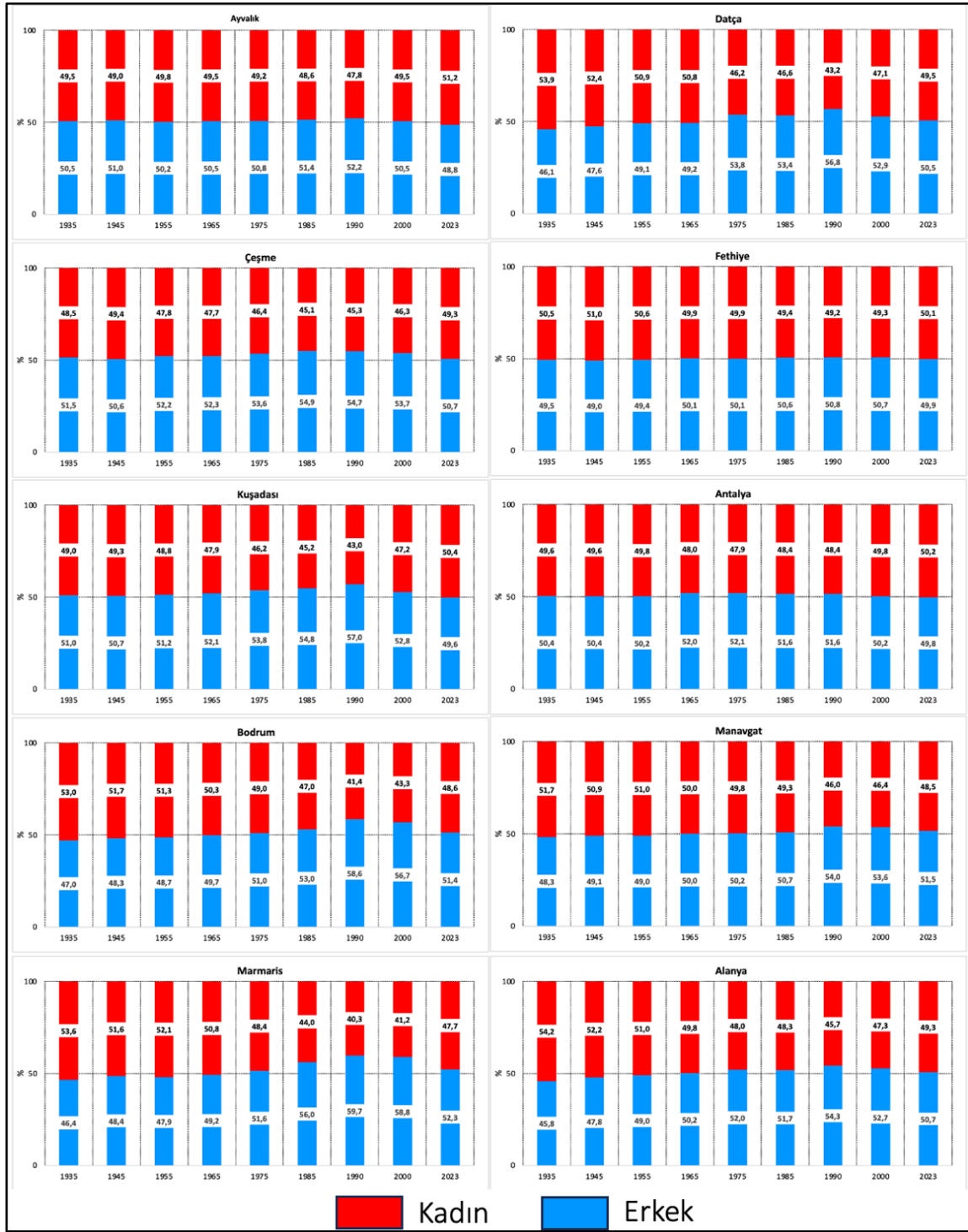
1985'te il dışı doğumlu nüfus*						1990'da il dışı doğumlu nüfus					
Orana göre sıralama			Miktara göre sıralama			Orana göre sıralama			Miktara göre sıralama		
Kent	Miktar	%	Kent	Miktar	%	Kent	Miktar	%	Kent	Miktar	%
Kuşadası	13.312	45,7	Antalya	94.450	36,2	Didim	11.787	55,5	Antalya	188.586	42,0
Antalya	94.450	36,2	Kuşadası	13.312	45,7	Kuşadası	23.803	54,5	Alanya	39.054	30,2
Çeşme	4.913	30,5	Ayvalık	10.357	26,6	Marmaris	21.165	50,6	Manavgat	35.767	30,9
Marmaris	7.169	29,0	Alanya	8.882	10,2	Kemer	11.120	47,8	Bodrum	24.338	42,8
Ayvalık	10.357	26,6	Manavgat	8.848	10,1	Bodrum	24.338	42,8	Kuşadası	23.803	54,5
Bodrum	7.942	20,9	Bodrum	7.942	20,9	Antalya	188.586	42,0	Marmaris	21.165	50,6
Datça	1.431	17,3	Fethiye	7.637	6,7	Çeşme	11.558	39,2	Ayvalık	15.623	33,4
Alanya	8.882	10,2	Marmaris	7.169	29,0	Ayvalık	15.623	33,4	Fethiye	14.979	11,7
Manavgat	8.848	10,1	Çeşme	4.913	30,5	Datça	3.556	33,1	Didim	11.787	55,5
Fethiye	7.637	6,7	Datça	1.431	17,3	Manavgat	35.767	30,9	Çeşme	11.558	39,2
*1985 yılında Didim ve Kemer ilçe statüsünde değildi.						Alanya	39.054	30,2	Kemer	11.120	47,8
						Fethiye	14.979	11,7	Datça	3.556	33,1
2000'de il dışı doğumlu nüfus						2023'de il dışı doğumlu nüfus					
Orana göre sıralama			Miktara göre sıralama			Orana göre sıralama			Miktara göre sıralama		
Kent	Miktar	%	Kent	Miktar	%	Kent	Miktar	%	Kent	Miktar	%
Kemer	39.691	72,0	Antalya	366.254	51,3	Didim	75.031	74,9	Antalya	869.477	58,4
Marmaris	50.875	64,4	Alanya	130.078	50,5	Bodrum	140.603	70,9	Alanya	184.138	51,2
Didim	23.337	62,4	Manavgat	88.208	44,2	Datça	17.406	67,9	Bodrum	140.603	70,9
Bodrum	57.847	59,1	Bodrum	57.847	59,1	Kuşadası	87.152	65,4	Manavgat	125.764	48,7
Kuşadası	38.176	58,0	Marmaris	50.875	64,4	Marmaris	62.407	64,5	Kuşadası	87.152	65,4
Antalya	366.254	51,3	Kemer	39.691	72,0	Kemer	31.864	64,1	Fethiye	79.611	44,8
Alanya	130.078	50,5	Kuşadası	38.176	58,0	Antalya	869.477	58,4	Didim	75.031	74,9
Çeşme	18.118	48,5	Fethiye	28.570	18,5	Çeşme	26.966	53,9	Marmaris	62.407	64,5
Manavgat	88.208	44,2	Didim	23.337	62,4	Ayvalık	39.479	52,9	Ayvalık	39.479	52,9
Datça	6.057	43,5	Ayvalık	22.368	38,1	Alanya	184.138	51,2	Kemer	31.864	64,1
Ayvalık	22.368	38,1	Çeşme	18.118	48,5	Manavgat	125.764	48,7	Çeşme	26.966	53,9
Fethiye	28.570	18,5	Datça	6.057	43,5	Fethiye	79.611	44,8	Datça	17.406	67,9

Turizmin yaş ve cinsiyet yapısında yarattığı değişimler

Turizmi konu alan çalışmalarda nüfusun yaş ve cinsiyet yapısını tanımak önemlidir (Emekli, 1998). Turizm merkezlerindeki nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı şüphesiz nüfus artışları ve nüfus hareketlerinden etkilenir. Bunun ortaya konabilmesi için turizm merkezlerinin neredeyse 100 yıllık kadın-erkek oranlarındaki değişime göz atılmıştır. 1935 yılından itibaren turizm merkezlerindeki kadın-erkek oranları incelendiğinde, turizmin etkisiyle beraber belirli dönemlerde dikkat çekici farklılıkların yaşandığı görülür. Yıllar boyunca sürekli birbirine çok yakın biçimde seyreden oranlar, hatta eğer kadın-erkek oranlarında bir baskınlıktan söz edilecekse çoğu merkezde kadınların bariz biçimdeki baskınlıkları, özellikle 1990 yılına gelindiğinde erkeklerin lehine çarpıcı biçimde değişmiştir. Örneğin kadın nüfus oranlarının yıllar boyu baskın olduğu Bodrum, Marmaris, Datça, Manavgat ve Alanya gibi turizm merkezlerinde 1990 yılında, hiçbir zaman görülmeyen biçimde, erkek nüfus baskınlığı söz konusudur. Daha da somutlaştırmak gerekirse; 1990 yılında Didim, Bodrum, Marmaris ve Kemer'de on beş, Kuşadası ve Datça'da on, Çeşme, Manavgat ve Alanya'da ise beş puanın üzerinde erkeklerin oranları kadınlarınkinden fazladır (Şekil 9). Kuşkusuz bu, doğal demografik yapı çerçevesi içerisinde açıklanabilecek bir durum değildir ve nüfus hareketleriyle şekillenmiştir. Bu bağlamda daha önce bahsi geçen 1985-1990 döneminde il dışı doğumlu nüfusun iki kattan fazla artması, buralara turizm sektörünün yarattığı iş olanaklarında çalışmak üzere gelen erkek nüfusun ağır biçimde fazla olduğunu düşündürür.

1990 yılındaki etkileyici bulgulara izleyen yıllarda rastlanılmamış, turizm merkezlerinin tamamında kadın-erkek oranlarında son dönemde tekrar bir dengeye ulaşılmıştır. Aslında belirtilen durumun yaşanmasında iki etkenden söz edilebilir. Bunlardan ilki nüfus tespit yöntemindeki farklı yöntemlerdir. 1990 yılında kişiler hâlihazırda bulunduğu yerde sayıldığı için, turizm sektöründe çalışmaya gelenler bulundukları turistik ilçelerde sayılmışlardır. 2007 sonrasında ADNKS'ye geçilmesinden kaynaklı turizm sektöründe sezonluk olarak çalışanların çoğunun ikametlerini turistik ilçelere aldırmadıkları aşikâr olduğundan dolayı, ikamete dayalı nüfus tespitinde turizm merkezleri içerisinde yer almamışlardır. Bu da böyle bir manzaranın (son dönemde kadın-erkek oranlarında dengeye ulaşılmasının) ortaya çıkışındaki ilk etken olmuştur. Dolayısıyla 1990 yıllarda turizm merkezlerinde çalışmaya gelen erkek nüfus, sonraki dönemlerden belirgin biçimde baskındır gibi bir sonuç çıkarılamaz. Bu, büyük ölçüde nüfus tespit yönteminde yaşanan farklılıklardan kaynaklıdır. Diğer etken ise, daha önce de ifade edilen turizm merkezlerinin son dönemde almış oldukları yaşam biçimi (Südaş ve Mutluer, 2008) göçleriyle ilişkilidir. Turizm merkezlerinin son yıllarda hem ülke içindeki büyük kentlerden hem de Avrupa'nın kuzeyindeki deniz-kum-güneşe elverişli olmayan ülkelerden yaşam biçimi göçmenlerini alması, kadın-erkek oranlarındaki dengeye ulaşılmasının altında yatan başka bir faktördür. Nitekim yaşam biçimi göçmenlerinde, turizm merkezlerinde çalışmak üzere gelenlerdeki gibi bir erkek hegemonyası söz konusu değildir.

Şekil 9
Turizm Merkezlerindeki Kadın-Erkek Oranları, 1935-2023 (DiE ve TÜİK).

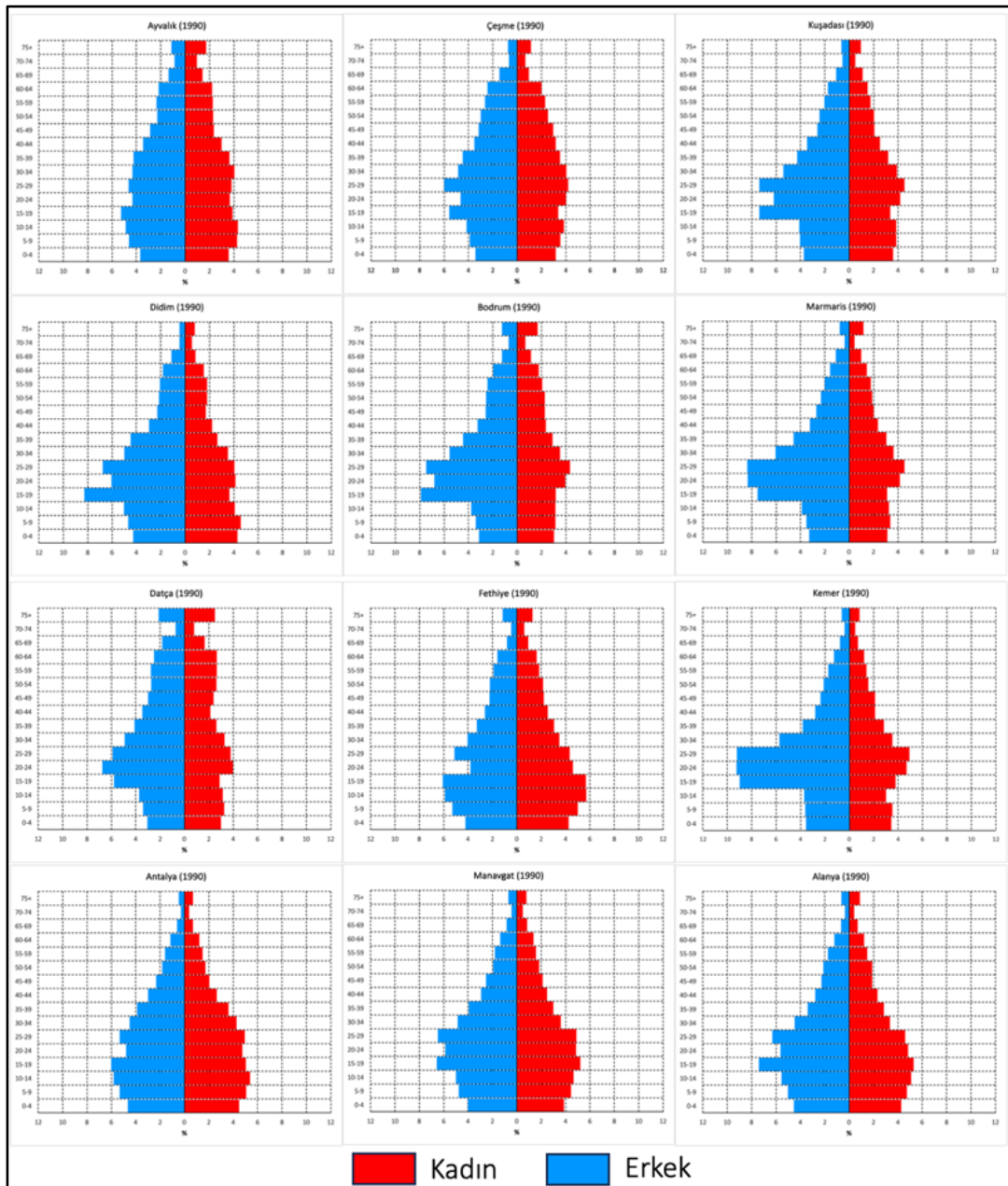
Not: Didim ve Kemer 1990 yılında ilçe statüsüne kavuştuğu için değerlendirmeye alınmamıştır.

Nüfusun cinsiyet yapısındaki durum yaş gruplarına göre irdelendiğinde az önce bahsedilenler daha anlamlı hâle gelir. Bilindiği gibi turizm ile yaş grupları arasında ilişki kurulduğunda genel olarak 15-29 yaş arasındaki nüfus dikkate alınmaktadır (Emekli, 1998). Bu kabulden yola çıkarak, turizm merkezlerinde 1990 yılında var olan erkek nüfus egemenliğini 15-29 yaş

aralığındaki nüfus grubunun biçimlendirdiği görülmektedir. Şekil 7'deki 1990 nüfus piramitleri incelendiğinde 15-29 yaş aralığındaki erkek nüfus grubunun çarpıcı biçimde baskın olduğu anlaşılır. Sözelimi, 1990 yılında belirtilen yaş grubundaki erkekler Kuşadası, Didim, Bodrum, Marmaris ve Kemer'de toplam nüfusun %20'sinden, Ayvalık hariç (Ayvalık'ta %14,3) diğer merkezlerde ise %15'inden fazlasını oluşturmuştur (Şekil 10).

Şekil 10

Turizm Merkezlerinde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 1990 (DİE).

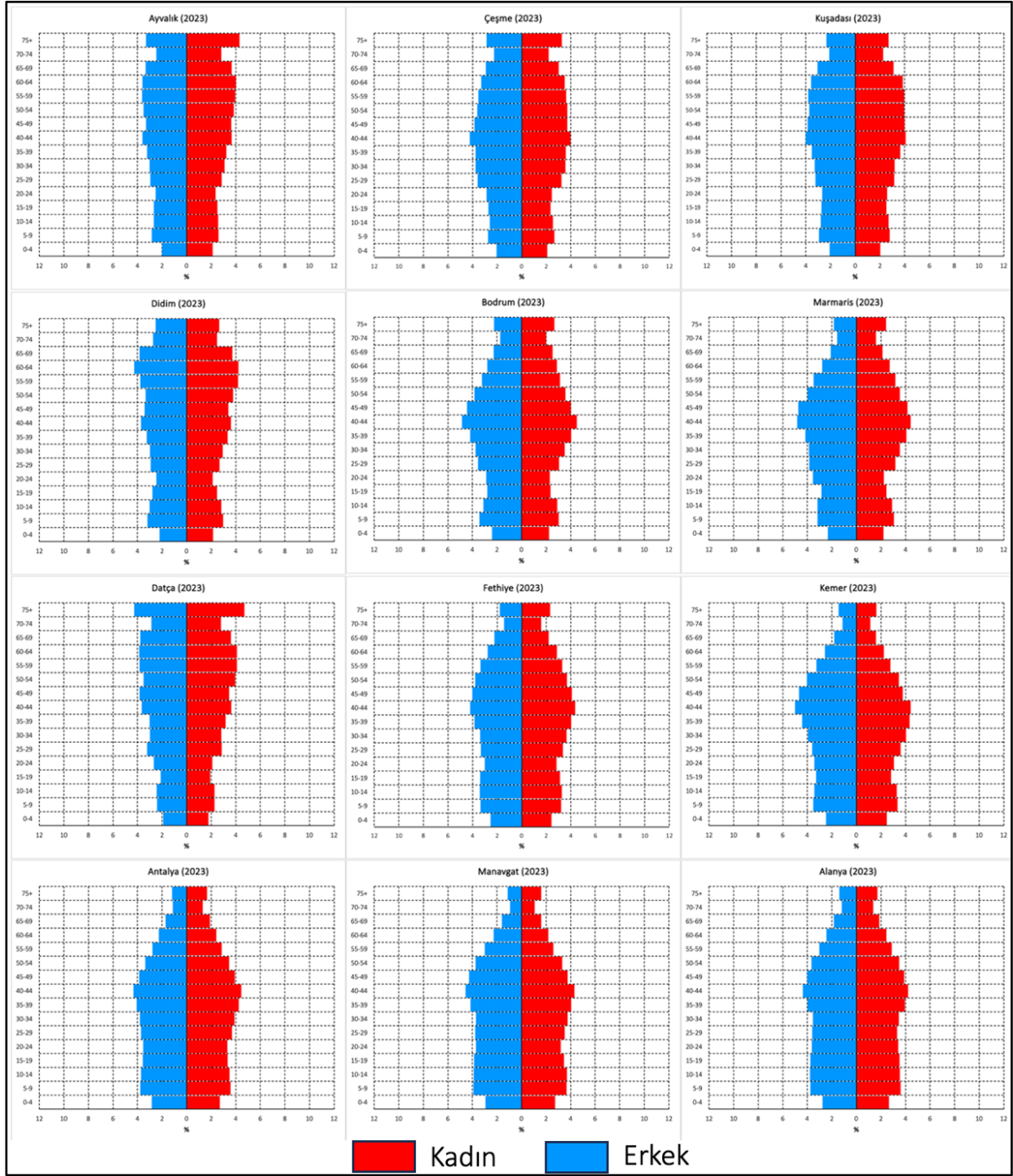

2023 yılındaki nüfus piramitlerine bakıldığında ise Marmaris hâric turizm merkezlerinin tamamında 15-29 yaş arasındaki nüfus toplam nüfusun %10'undan daha azını oluşturabildiği görülmektedir. Turizm merkezlerinde 15-29 yaş aralığındaki nüfusun; 1990 yılında %20'den fazla olan paylarının 2023'e gelindiğinde %10'un altına düşmesi, turizm sektöründe istihdam edilenlerin oranlarındaki gerileme gibi algılanmamalıdır. Tekrar belirtmek gerekirse, belirtilen manzaranın görülmesinde iki etken vardır. Bunlardan ilki nüfus tespit yöntemindeki değişim iken ikincisi turizm merkezlerinin sayıları her geçen gün daha fazla artan görece daha yaşlıların katıldığı yaşam biçimi göçmenlerine ev sahipliği yapmasıdır. 1990 yılında turizm merkezlerinin

tamamında %65 ve üzeri yaş grubu 10'un altında bir paya sahiptir. 2023'e gelindiğinde ise bu oranlar; Ayvalık ve Datça'da %20'nin Ege kıyılarındaki diğer turizm merkezlerinde %10'un üzerine çıkmış durumdayken Antalya'daki turistik ilçelerde %9 dolaylarında görülmektedir (Şekil 11). Dolayısıyla bugün turizm merkezlerinin eskiden farklı olarak yaşlı nüfus artış hızlarının yüksek olmasıyla (Yakar ve Özgür, 2022) birlikte önemli miktarda yaşlı nüfusa ev sahipliği yaptığının altı çizilmelidir. Netice itibarıyla, turizm merkezlerindeki nüfus piramitlerini, bu merkezlere yönelen farklı göçmen tipolojilerinin şekillendirdiği söylenebilir. 1990'daki piramidi turizm sektöründe iş bulma amacıyla gelenler şekillendirirken, son dönemki piramitleri yaşam biçimi göçmenleri biçimlendirmiştir.

Şekil 11

Turizm Merkezlerinde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2023 (TÜİK).

Turizm Merkezlerinde İkamet Eden Nüfusun Köken Coğrafyası: Kimler Nereli?

Önceki başlıklarda yapılan tespit ve değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere turizm merkezleri ülke içi nüfus hareketliliğinde zaman içerisinde yeni çekim odakları hâline gelmiş ve bugün “göçle şekillenen ilçeler” (Südaş vd., 2023, s. 176) olarak karşımıza çıkmışlardır. Peki turizm merkezlerindeki iç göçmen nüfusun köken coğrafyaları nelerdir? Bu bağlamda turizm merkezlerine

göç gönderen iller aynı mıdır yoksa bir farklılaşma söz konusu mudur? Şüphesiz bu sorulara verilecek yanıtlar turizm merkezlerindeki iç göçün mekânsal örüntüsünü (Yakar, 2015) daha anlaşılır biçimde ortaya koyma açısından önemlidir ve belki de bu yanıtları her ilçe ölçeğinde ayrı ayrı irdelemek gerekir (Şekil 12; Şekil 14):

Ayvalık, 1990 yılında başta İzmir olmak üzere Çanakkale,

Ankara ve İstanbul ile bağlantılıdır. 2023 yılına gelindiğinde ise Ayvalık'ın bağlantılı olduğu ilk üç ili İstanbul, İzmir ve Ankara oluşturmuş, bunlara dördüncü sıradan Yalova'da eklenmiştir. 2023 yılı itibarıyla Ayvalık nüfusu içerisinde İstanbullu (%7) ve İzmirli (%6,5) payları %5'in üzerindedir. 1985 ve 2023 karşılaştırmasında, Ayvalık'ın bağlantılı olduğu iller içerisinde İstanbul çarpıcı biçimde dikkati çekmiş, İstanbullular nerdeyse altı puanlık artış yaşamıştır. Dahası 2023 yılındaki Yalovalıların varlığı ile Yalova'nın geçmişte İstanbul'a bağlı oluşu ve burada yaşayanların İstanbul'la olan sıkı bağları da düşünüldüğünde Ayvalık'ın İstanbul'la kurduğu kuvvetli bağ daha iyi anlaşılır.

Çeşme'de 1990 yılında %1'in üzerinde pay ile temsil edilen iller arasında sadece Manisa, Ağrı, Ankara ve Afyonkarahisar bulunmaktadır. 2023 yılında gelindiğinde ise İstanbulluların payı %4'ün üzerine, Manisalıların payı %3'ün üzerine çıkmıştır. Bu manzara yaklaşık 40 yıllık süreçte Çeşme'de önde gelen İstanbullularla birlikte Manisalıların da dikkat çekici biçimde paylarını arttırdığını göstermektedir. Burada Manisa'nın durumu şüphesiz göreceli konumunun doğrudan sonucudur. İstanbullular ise Ege kıyılarındaki diğer turizm merkezlerinde de görüleceği üzere giderek artan biçimde deniz kıyısındaki destinasyonlara göç etme eğilimi içerisinde. Südaş vd. (2023, s. 182) bu durumu "İstanbul nüfusun kıyısallaşma eğilimi" olarak adlandırmaktadır.

Kuşadası, öteden beri İzmir'le çok yakın ilişki içerisinde. Bunda, ilçenin daha önceden idari olarak İzmir'e bağlı olması ve İzmir'e mekânsal olarak yakınlığı önemli iki etkidir. 1990'da dâhi Kuşadası'ndaki İzmirli oranın %7'ye yakındır ki, 1990 yılında bu baskınlığa diğer turizm merkezlerinin hiçbirinde herhangi bir il için rastlanılmamıştır. 2023 yılında İzmirli payı %10'a çıkmış durumdadır. Kuşadası'nda 2023 yılı için dikkati çeken bir diğer durum diğer Ege kıyılarındaki destinasyonlarda da görüldüğü gibi İstanbulluların (%4) varlığıdır. Nihayetinde 1990-2023 döneminde İzmirli var olan mevcudiyetini artırarak devam ettirmiş, İstanbullular ise sayıca sıçrama yaparak %4'ün üzerinde paya sahip olmuşlardır.

Didim'de, 1990 yılında Denizlililer (%6,8) dikkati çekmektedir. 2023 yılına gelindiğinde ise ülkenin üç büyük kenti, İstanbul, Ankara ve İzmir, ile Didim arasındaki bağlantı ön plana çıkmıştır. Bu durum 1990-2023 arasındaki değişime de yansımış İstanbullular 3,6 puanlık artış ile %4,7'lik payı elde etmişlerdir. İzmirli ise Didim'de İstanbulluların ardından en fazla artış yaşayan diğer gruptur.

Bodrum'da 1990 yılında %2'in üzerinde pay ile temsil edilen tek il bulunmaktadır: İstanbul. İstanbulluların Bodrum nüfusu içerisindeki payı, diğer turizm merkezlerinin hiçbirinde herhangi bir grup için rastlanılmayacak biçimde artmış ve 2023 yılında %10'un üzerine çıkmıştır. Başka bir ifadeyle 2023 yılında Bodrum'da ikamet eden nüfus içerisinde her on kişinin en az biri

İstanbulludur. Bu manzara "İstanbulluların Ege kıyılarındaki turizm merkezlerine doğru göçünün" en net tezahürüdür. Öte yandan 2023 yılında Bodrum'un İzmir, Aydın, Ankara ve Van illeriyle de bağlantılı olduğunun altı çizilmelidir ki bu iller doğumlu nüfusların Bodrum nüfusu içerisindeki payları %3'ün üzerindedir.

Marmaris'te de Bodrum'a benzer biçimde henüz 1990'da İstanbulluların payı (%3) dikkati çekmektedir. İzleyen süre zarfında İstanbulluların baskınlığı artarak devam etmiş, 2023 yılı itibarıyla payları %6'nın üzerine çıkmıştır. Bu tablo, 1990-2023 dönemindeki artışa yansımış, İstanbullular Marmaris nüfusu içerisinde üç puandan fazla artışa sahip olan yegâne grup olmuşlardır.

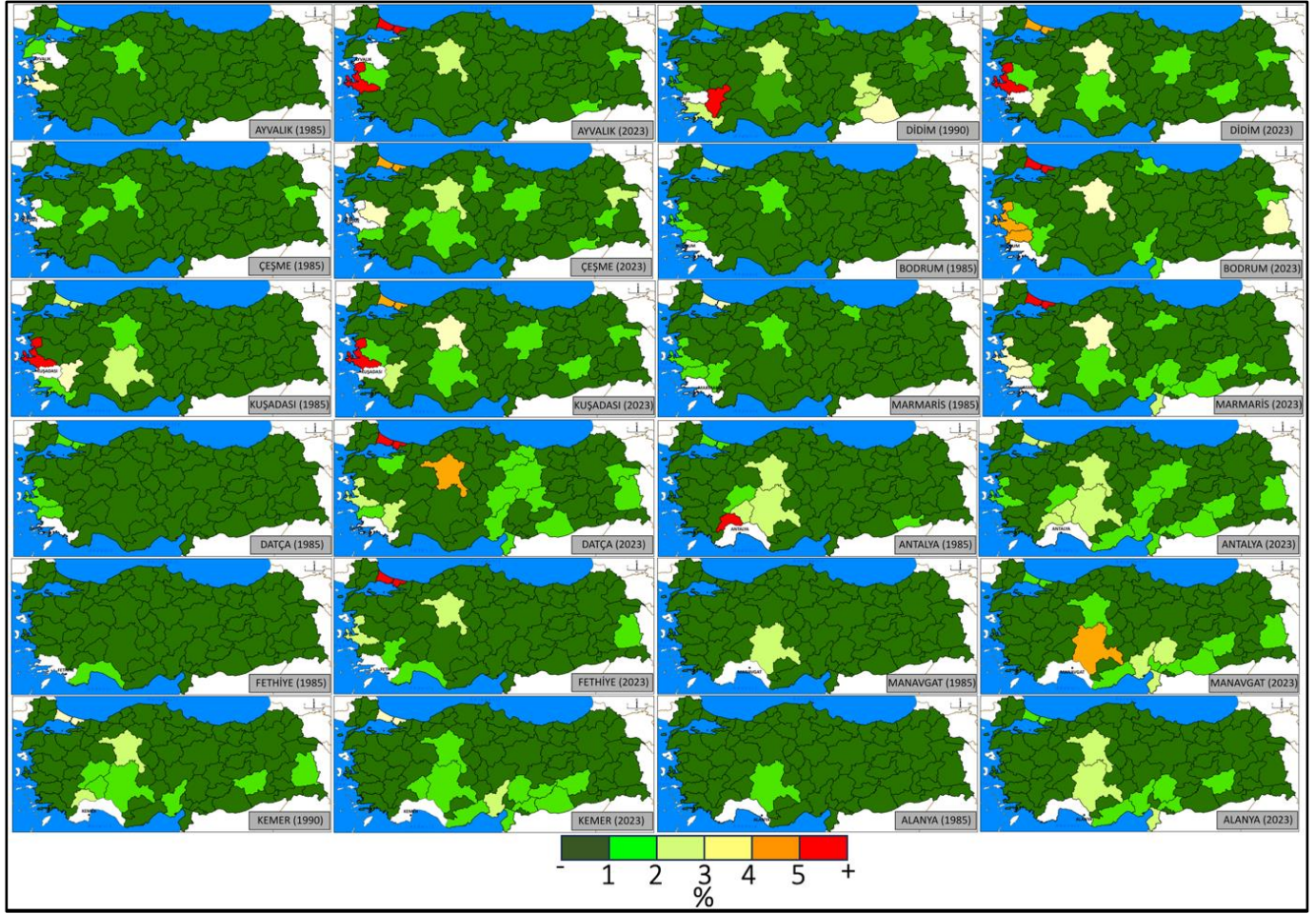
Datça, İstanbulluların baskınlığı bakımından Bodrum'a benzemektedir. Nitekim 1990'da %1'in biraz üzerinde olan İstanbullular 2023 yılında büyük bir ivmeyle artarak %10 bandına erişmiş durumdadır. Ankaralılar' da bu süre zarfında görünürlüğünü belirgin biçimde artıran bir diğer gruptur.

Fethiye'de 1990 yılında %1'in üzerinde paya sahip tek il bulunmaktadır: komşusu konumundaki Antalya. 2023 yılında gelindiğinde ise İstanbulluların payı geçen süre zarfında büyük bir hızla artmış ve %5 eşğine dayanmıştır. Bu husus, Fethiye'de 1990-2023 döneminde İstanbulluları en fazla artışa sahip grup kürsüsüne çıkarmıştır.

Buraya kadarki bulguların ortak noktası Ege kıyılarındaki turizm merkezlerinde İstanbulluların dikkati çeker biçimde her geçen gün daha fazla artan paya sahip olmasıdır. Başka bir ifadeyle yakın geçmişte başlayan ve her geçen gün ivmelenen İstanbul'dan; başta Bodrum, Datça gibi merkezler olmak üzere, Ege kıyılarına doğru bir yöneliş söz konusudur. Şüphesiz bu son dönemdeki literatüründe ilgisini çekmiş ve olguya yönelik çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Kaba, 2022; Kaba 2023a; Kaba, 2023b; Kaba ve Südaş, 2022; Kurmuş, 2018). İstanbulluların başta Bodrum ve Datça gibi Ege kıyılarındaki turistik ilçelere yönelişi, ülke ölçeğinde de dikkat çekici düzeydedir. Nitekim Türkiye'deki ilçeler içerisinde 1990-2023 döneminde İstanbul doğumlu nüfus oranlarının artışları değerlendirilirse Bodrum ve Datça'yla birlikte Ege kıyılarındaki diğer turistik ilçelerin yeri anlaşılmış olacaktır (Şekil 13). Kuşkusuz burada İstanbul çeperindeki ilçeler, Orta ve Doğu Karadeniz'deki ilçeler en başta dikkati çekenlerdir. Fakat bu ilçelerin İstanbul'la öteden beri var olan göç deneyimleri mevcuttur. Bugün ülke genelinde İstanbulluların en fazla yaşadığı ilçeler, zamanında İstanbul'a fazlaca göç veren ilçelerdir. Oysa bu durumun aksine Bodrum ve Datça gibi Ege kıyılarındaki turistik ilçeler içinde böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla İstanbulluların Ege kıyılarına yönelişinin göçmen hafızasına ve aidiyete değil, yaşam biçimi ve turizme dayanan bir durum olduğu söylenebilir.

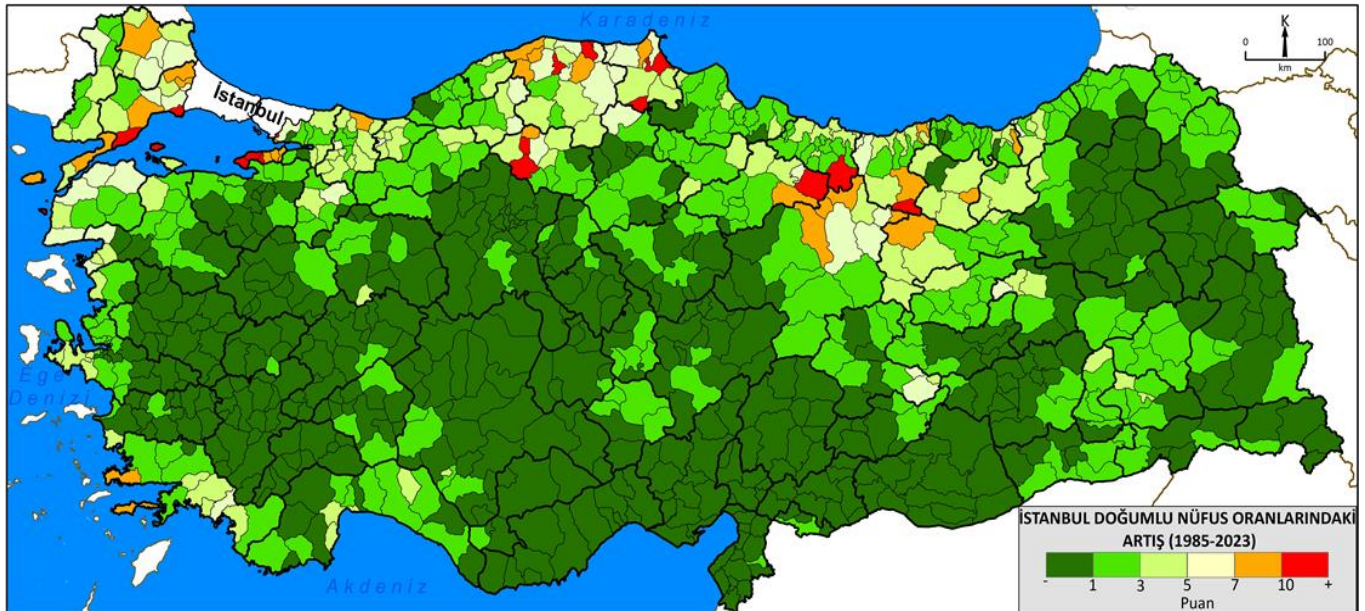
Şekil 12

Turizm Merkezlerinde Başka İller Doğumlu Nüfus (1990-2023).

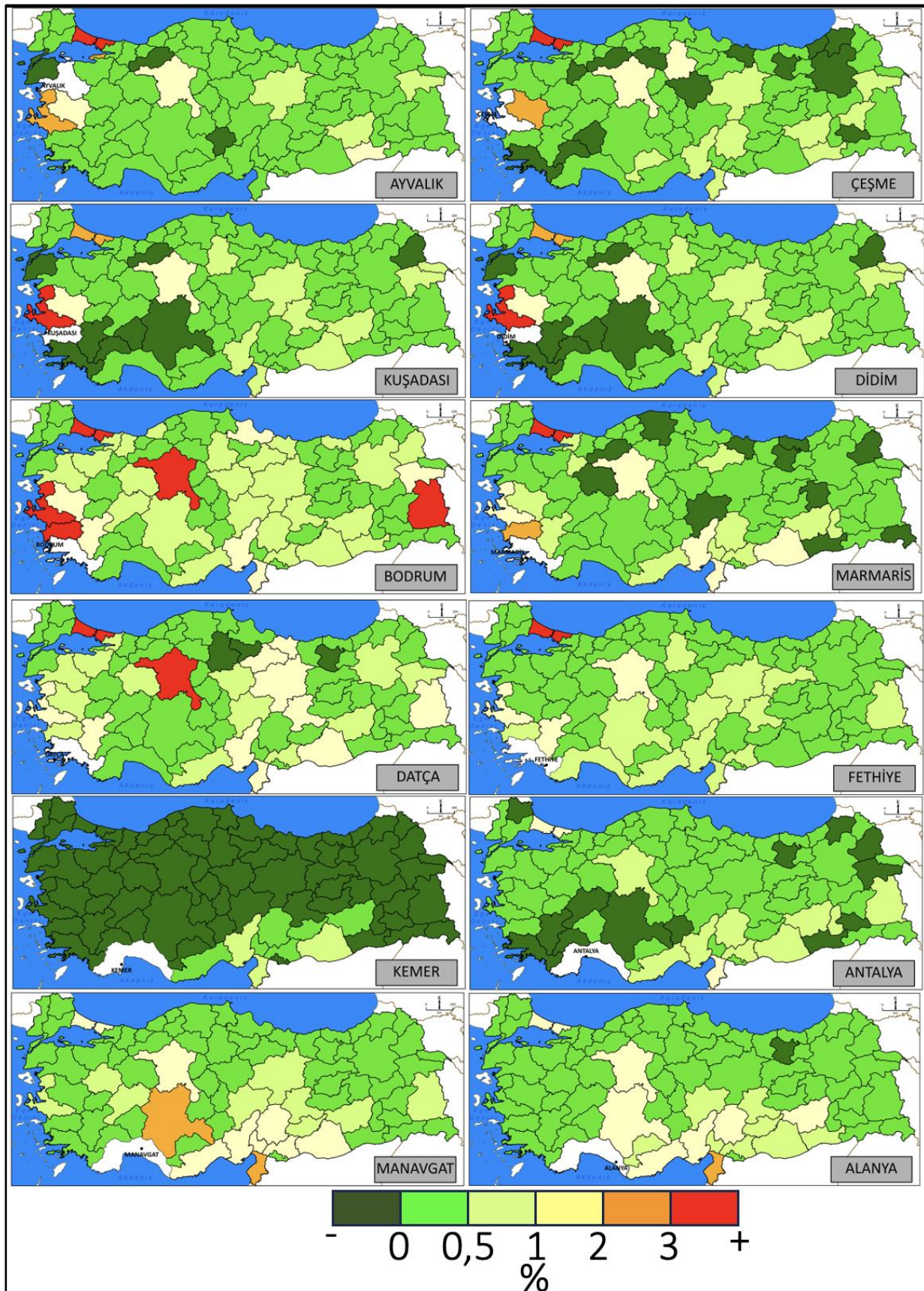
Şekil 13

1985-2023 Döneminde İlçelere Göre İstanbullu Nüfus Oranlarındaki Artış.

Şekil 14

Turizm Merkezlerinde 1990-2023 Döneminde Başka İller Doğumlu Nüfus Oranlarındaki Artış.

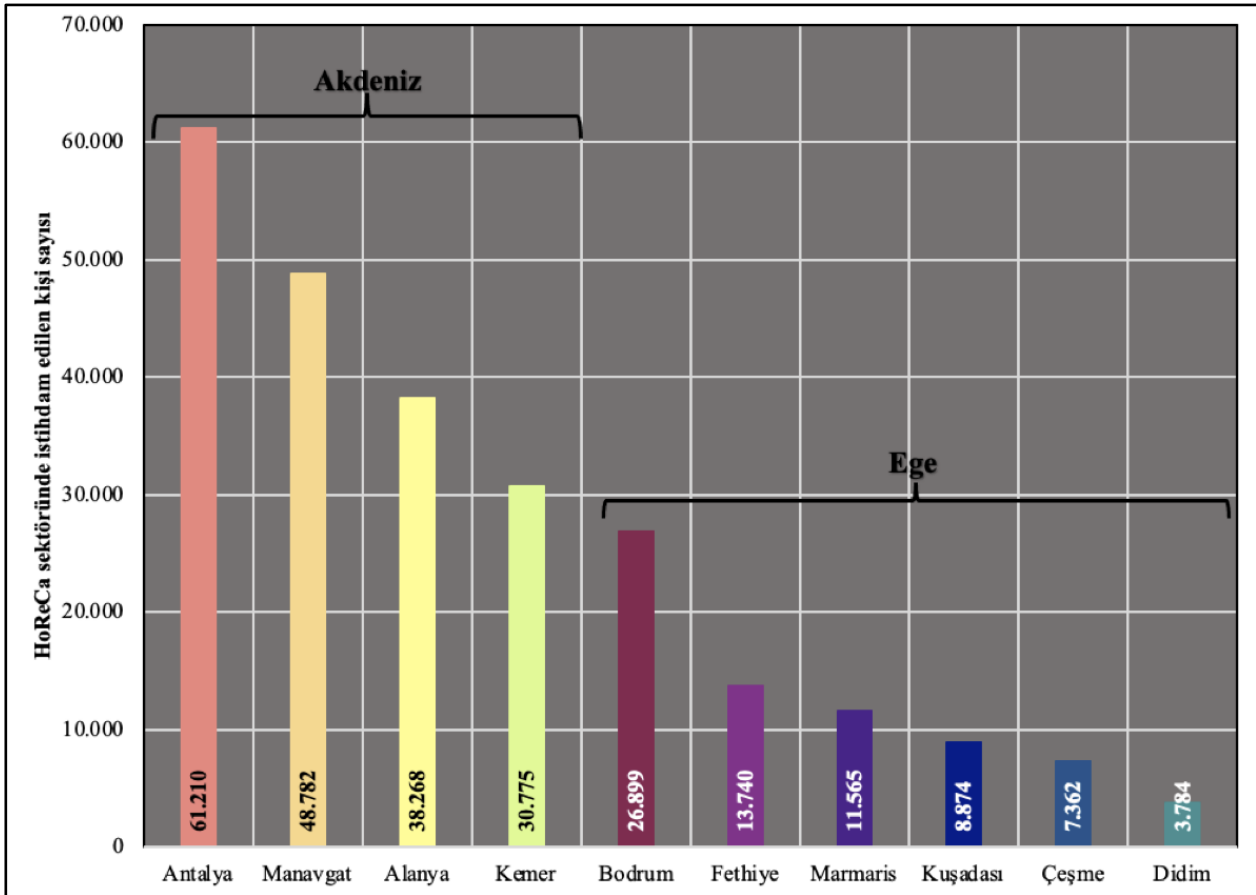
Akdeniz kıyılarında, Ege kıyılarında var olan İstanbulluların hegemonyası görülmez. Dolayısıyla yıllar içinde İstanbulluların artan bir ivmeyle buradaki merkezlere yönelişinden de söz edilemez. Akdeniz kıyılarındaki turizm merkezlerinde Ege kıyılarına nazaran farklı bir yapı vardır. Bu bölgedeki destinasyonlara yönelen göçlerin kaynak sahaları Ege kıyılarından ayrılmaktadır. Örneğin Kemer’de 1990-2023 döneminde Güneydoğu bölgesindeki illerden gelenlerin payı daha fazla artmış durumdadır. Antalya’da da benzer bir durum söz konusudur. Manavgat’ta Konyalıların varlığı her daim önemli olmuş ve Konyalıların Manavgat’a göç etme eğilimi yıllar itibarıyla süregelmiştir. Konyalılar hâricinde Manavgat’ta 2023 yılı itibarıyla dikkati çeken bir diğer grup Hataylılardır (Şekil 14). Hataylıların özellikle 2023 yılındaki ivmelenmesinde, çünkü 2022 yılı verileri incelendiğinde böyle bir durumla karşılaşmamaktadır, 6 Şubat 2023 depremlerinin büyük etkisinin olduğu söylenebilir. Depremzedeler çeşitli motivasyonlarla (Hatay’a yakınlık, Akdeniz bölgesinde bulunması, iş bulma, eğitim ve barınma gibi olanaklar) Manavgat ve Alanya’ya zorunlu olarak göç etmişlerdir. Bahsedilenlere ek olarak Alanya nüfusu içerisinde de Güneydoğu bölgesi ve Orta Anadolu’nun doğusundaki illerden göç etme

eğiliminin olduğu anlaşılabılır. Sonuç olarak Akdeniz kıyılarındaki turizm merkezlerine göç eden nüfusun kaynak sahaları Ege kıyılarından farklılaşmaktadır. Bu hususu Dinç ve Usun (2023, s. 211) şu cümlelerle anlatmışlardır:

“Neticede turizm merkezlerinin tamamı için geçerli olan son dönemde ülke içinde yeni çekim merkezleri hâline gelme gerçeği, göç edenlerin kaynak bölgelerine bakıldığında ise Ege ve Akdeniz kıyıları için farklılaşmaktadır. Ege kıyılarına göç edenler arasında daha çok büyük kentlerin istenmeyen koşullarından kaçan (Kaba, 2022) yaşam tarzı göçmenleri (Südaş ve Mutluer, 2010) ön plana çıkarken, Akdeniz kıyılarına göç edenlerde yaşam tarzı göçmenlerinin yanında ülkenin doğu ve güneydoğusundan turizmin yarattığı iş olanaklarında çalışma amacıyla gelen işçi göçmenlerinin de ön plana çıktığını söylemek yanlış olmaz. Nitekim 2021 yılında, Ege kıyılarındaki turizm merkezlerinde HoReCa sektöründe istihdam edilenlerin ortalama sayıları on beş binin altında kalmışken, Akdeniz kıyılarındaki merkezlerde istihdam edilenlerin ortalaması kırk binin üzerinde görülmüştür” (Şekil 15).

Şekil 15

Uluslararası Turizm Merkezlerinde Horeca Sektöründe İstihdam Edilen Nüfus, 2021 (Dinç ve Usun, 2023, s. 211; Şekil 4).

Turizmin Yabancı Nüfus Üzerindeki Etkisi

Turizmin nüfus hareketleri üzerindeki etkisi yalnızca ülke içi ile sınırlı değildir. Zira turizm merkezleri aldıkları yüksek iç göçün yanında, farklı motivasyonlarla gelen yabancı göçmen grubuna da ev sahipliği yapmaktadır (Usun, 2022). Çok sayıda disiplinin değişik yönleriyle ele aldığı bu olgunun en önemli ortak özelliği Türkiye'nin güney ve güneybatı kıyılarında yoğunluk kazanmasıdır (Işık ve Zoğal, 2017). Südaş'ın (2020, s. 646) ifadesiyle buralarda yer alan Antalya, Muğla ve Aydın'ın kıyı kesimleri "uluslararası yaşam tarzı göçü bölgesi" olarak anılır. Bu açıdan turizm merkezleri, sahip oldukları yabancı turist potansiyelinden ayrı olarak, uluslararası yaşam tarzı göçü sonucunda yerleşik yabancı nüfusları ile de dikkati çeker. Muhakkak ki yabancı nüfusun miktar ve oranları turizm merkezlerinin kendi içerilerinde değişkenlik gösterir. Fakat hakikat olan, belirtilen merkezlerin dikkat çekici bir yabancı nüfusa sahip olmaları ve bunun yıllar içerisinde ivmelenerek artmasıyla bir eğilim hâline dönüşmesidir.

Türkiye'nin turizm merkezlerindeki yabancı nüfus gelişimi daha önce bahsedilen hususlar nedeniyle 2007 yılından itibaren değerlendirilebilmektedir. 2007 yılında turistik ilçelerin tamamı oldukça küçük miktarda bir yabancı nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. İncelenen merkezlerin tamamında 2007 yılında 3.000'in altında yabancı nüfus ikamet etmekte olup, en yüksek sayıların görüldüğü Antalya'da dahi 2.940, en düşük yabancı sayısının mevcut olduğu Ayvalık'ta sadece 87 kişilik bir yabancı nüfus söz konusudur. Diğer turizm merkezlerindeki yabancı sayıları ise bu açıklık arasında değişmekle birlikte çoğunda (Alanya ve Kemer hâric) 1.000 kişinin altında yerleşik yabancı ikamet etmektedir.

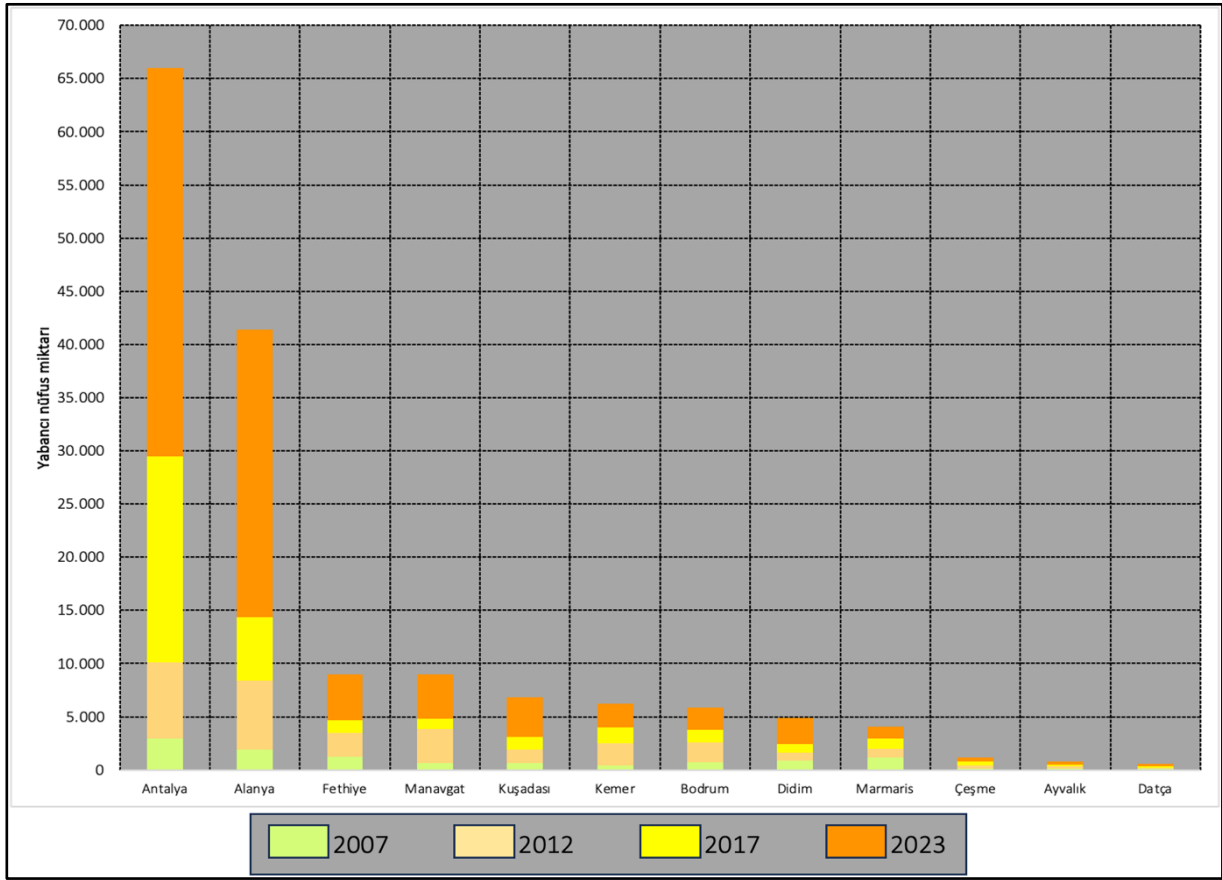
İzleyen beş yıllık periyotta, Antalya ve Alanya'daki yabancı sayıları 5.000, Manavgat 3.000, Kemer ve Fethiye 2.000, Kuşadası ve Bodrum'dakiler ise 1.000'in üzerinde artış göstermiştir. Dikkati çeken artışlar Akdeniz kıyısındaki turizm merkezlerinde yaşanırken, anılanlar hâricinde kalan Ege kıyılarının diğer merkezlerindeki artışlar, buraların çok gerisinde kalmıştır. 2012-2017 döneminde Antalya'da neredeyse 20.000 kişilik, Alanya'da 5.000, Kemer, Fethiye, Kuşadası ve Bodrum'da ise 1.000'in üzerinde artışlar olmuştur. Ege kıyılarının diğer turizm merkezlerinde de kendi ölçeklerine göre artışlar yaşanırken, şüphesiz bu dönemde en çok dikkati çeken yer Manavgat olmuştur. Zira Manavgat'ta bu dönemde yalnızca 966 kişilik yabancı nüfus artışı yaşanmış ve bu durum diğer zaman aralıklarına göre alışlagelmişin dışında bir manzaranın görülmesine neden olmuştur. Belki de daha mikro ölçekteki bir çalışmada sadece Manavgat'taki yabancı nüfus odaklanılarak bu durumun altında yatan neden detaylandırılabilir. Aslında Manavgat'taki kadar çarpıcı olmasa da turizm merkezlerinin çoğunda yabancı nüfus artışlarında bir azalma söz konusudur. Bu açıdan 2012-2017 dönemi için dikkati çeken bir diğer hususun, bir önceki döneme göre Ayvalık, Kuşadası, Bodrum, Fethiye, Datça ve Kemer'deki yabancı nüfus artışlarında yaşanan azalma olduğu söylenebilir. Bu yönüyle belirtilen merkezler için 2012-2017 dönemi burada yer almayan yönleriyle ayrıca incelenebilir.

2017-2023 dönemine gelindiğinde ise turizm merkezlerinin tamamında daha önce hiç görülmemiş biçimde yabancı nüfus artışları yaşanmıştır. Örneğin bu periyotta Antalya'da 30.000, Alanya'da 20.000, Manavgat ve Fethiye'de 4.000, Kuşadası'nda 3.000, Kemer, Bodrum ve Didim'de ise 2.000'in üzerinde yabancı nüfus artışları yaşanmıştır. Netice'de 2023 yılı itibarıyla Antalya'da 65.000, Alanya'da 40.000'in üzerinde, Fethiye ve Manavgat'ta 10.000'e yakın, Kuşadası, Kemer ve Bodrum'da 5.000'in üzerinde, Didim ve Marmaris'te ise neredeyse 5.000 yabancı nüfus ikamet etmektedir (Şekil 16). Başka bir ifadeyle, 2007-2023 döneminde turizm merkezlerinde yabancı nüfus Antalya ve Alanya'da yirmi, Kemer, Manavgat ve Kuşadası'nda on, Marmaris hâric geri kalan turizm merkezlerinde ise beş katın üzerinde artmıştır (Şekil 17). Fakat az önce belirtildiği üzere bu artışların hatırı sayılır bölümü 2017-2023 döneminde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla güncel veriler ışığı altında, turizm merkezlerinde önemli sayılara ulaşan yabancı nüfusta özellikle son dönemdeki ivmelenmenin etkili olduğu söylenebilir.

Konuya yabancı nüfusun oranları yönüyle yaklaşıldığında ise, 2007 yılında söz konusu oranların oldukça düşük olduğu görülür. Bu yılda çoğu turizm merkezindeki yabancı nüfus payları %1'in altındadır. Yabancı nüfus payının %1'in üzerinde olduğu ilçeler arasında ise Marmaris, Manavgat ve Didim bulunmaktadır. Ele alınan dönemlerin tamamında en önde yer alan Kemer ve Alanya bu mevcudiyetine 2007 yılından itibaren başlamış; belirtilen yılda Alanya'da %3, Kemer'de ise %6'nın üzerinde yabancı nüfus görülmüştür. Sonraki beş yılda Kemer ve Alanya'daki oranlar değişmemiş, fakat Antalya ve Ayvalık hâricindeki turizm merkezlerinin tamamında yabancı nüfus oranları %1'in üzerine çıkmıştır. 2017 yılında Ayvalık hâricindeki turizm merkezlerinin tamamında yabancı nüfus payları %1'in fazla olmuş, Kemer'de %10, Alanya'da ise %5'e yaklaşmıştır. Marmaris, Didim, Fethiye'de ise toplam nüfusun en az %3'ü yabancı nüfustan oluşmuştur. 2023 yılına gelindiğinde ise, nihayet Ayvalık'taki yabancı nüfus payı da %1'e ulaşmış, turizm merkezlerindeki oranlar dikkat çekici biçimde artmıştır. Kemer ve Alanya'da yabancı nüfus payı %10, Kuşadası ve Fethiye'de %5'in üzerine çıkmış, Didim ve Antalya'da ise %5'e yaklaşmıştır. Geri kalan turizm merkezleri de %2'den fazla paya sahip olmuşlardır (Şekil 18). Öyle ki 2023 yılı yabancı nüfus oranları ülke ölçeğinde değerlendirildiğinde turistik ilçelerin bu başlık altındaki yeri daha net ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki ilçeler sıralamasında Gülnar'dan sonra iki, üç ve dördüncü olarak, sırasıyla Kemer, Alanya ve Konyaaltı gelmektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'de yabancı nüfus oranları %10'un üzerinde olan toplam beş ilçeden üçü (Kemer, Alanya ve Konyaaltı) bu çalışma örnekleminde ele alınan turistik ilçelerdir (Şekil 19). Ayrıca Muratpaşa, Kuşadası ve Fethiye %5'in üzerinde yabancı nüfus oranları ile Türkiye'deki 973 ilçe arasında ilk otuz, Didim ve Marmaris %4'ün üzerinde yabancı nüfus oranları ile ilk elli, Manavgat, Aksu ve Bodrum'da ilk yüzün içerisinde yer almışlardır. Çeşme ve Datça sahip oldukları yabancı nüfus oranları ile ilk yüzü zorlarken, sadece Ayvalık görece arka planda kalmıştır. Dolayısıyla turizm merkezlerinin sahip oldukları yabancı nüfus oranlarıyla, ülke ölçeğinde ne kadar dikkat çektikleri aşikârdır.

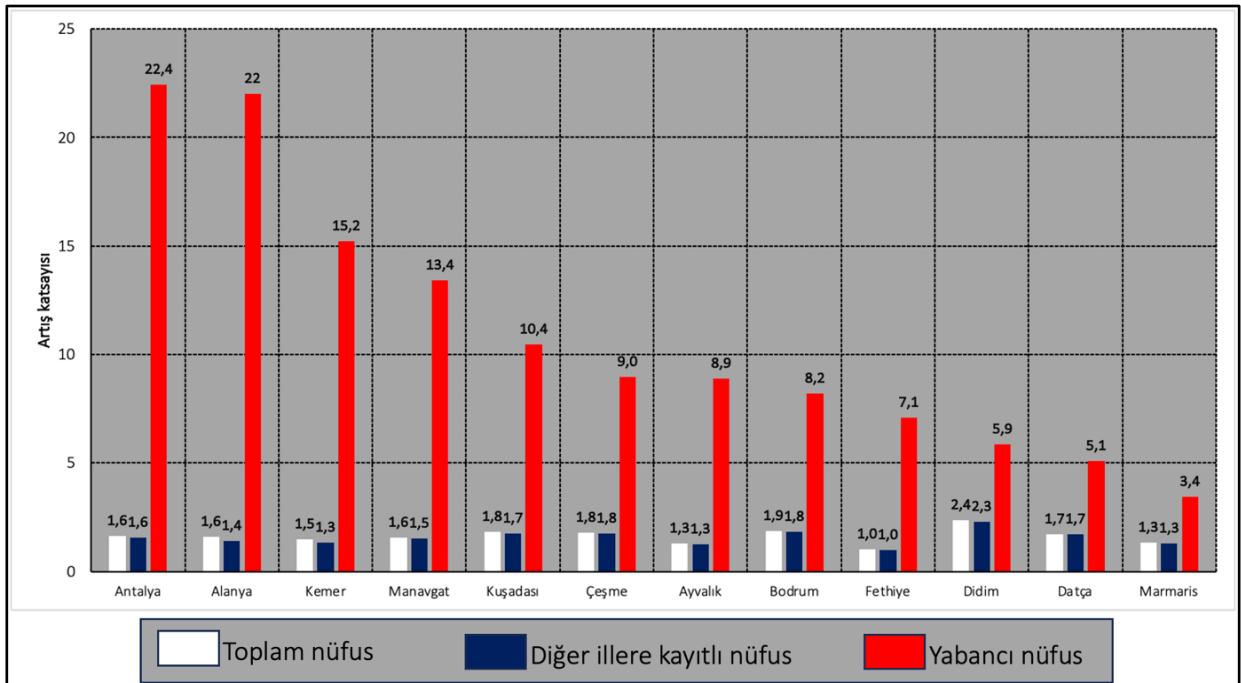
Şekil 16

Seçilmiş Turizm Merkezlerin Yabancı Nüfusun Gelişimi, 2007-2023 (TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır).

Şekil 17

Seçilmiş Turizm Merkezlerinde Yabancı Nüfusun Artış Katsayısı, 2007-2023 (TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır).

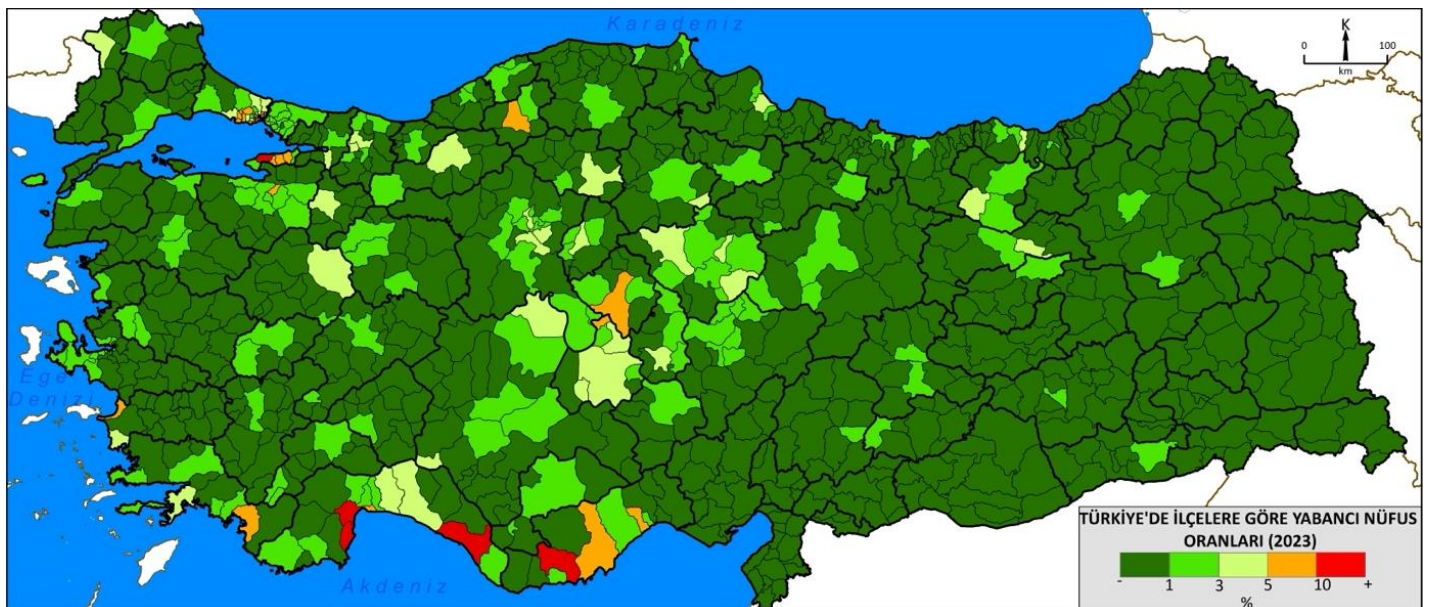
Şekil 18

Seçilmiş Turizm Merkezlerindeki Yabancı Nüfus Oranları, 2007-2012-2017-2023 (TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır).

Şekil 19

İlçelere Göre Yabancı Nüfus Oranları (2023).

Yabancı nüfus başlığı altında turizm merkezlerinin ülke içindeki ağırlığı böyle iken, hesaplamanın yapılabildiği ilk ve son yıl için, 2007 ve 2023, eğer kendi içlerinde bir sıralama yapılırsa buradaki tablonun da orana ve miktara göre değiştiği görülecektir (Şekil 20). Miktar kriterinde, büyük bir nüfus gücüne sahip Antalya

Didim'i %1'in üzerindeki oranlarıyla Marmaris ve Kemer takip etmiştir. Bu manzara 2023'e gelindiğinde ise hayli değişmiştir. Kemer neredeyse %13'lük oranla ilk sırada yer almış, O'nu Alanya takip etmiştir. Bu iki merkez sahip oldukları yabancı nüfus oranlarıyla diğer merkezlerle aralarına belirgin bir mesafe koymuşlardır. Dolayısıyla Kemer ve Alanya'nın bu başlıkta ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Devamında ise Kuşadası, Fethiye, Didim, Antalya (merkez), Marmaris gibi merkezler birbiri ardına sıralanmış durumdadır. Resme tersten bakıldığında ise sıralama gerek oran gerekse miktar kriterine göre değişmemiş, Datça, Ayvalık ve Çeşme son üç sırada yer almıştır. Burada tek istisnayı

her daim en ön planda gelirken, Alanya ve Fethiye'nin iki ve üçüncü sıradaki mevcudiyeti değişmemiştir. Orana göre sıralamada ise farklı bir durum söz konusudur. Yabancı nüfus oranlarının henüz çok düşük olduğu 2007'de Didim %2'lik paya ulaşabilen ilk yer olmuş ve bu anlamda liderliğe oturmuştur.

2007 yılı için orana göre sıralamada Antalya'nın sondan iki, Manavgat'ın ise üçüncü basamakta yer alması oluşturmıştır. Datça, Ayvalık ve Çeşme'nin yabancı nüfus açısından görece geri planda kalmasına, başka bir çalışmada ayrıca odaklanılabilir. Zira bu merkezler ki bunlara Bodrum'da eklenebilir, özellikle İstanbulluların ikamet etmek için tercih ettikleri yerlerdendir. Başka bir ifadeyle İstanbulluların ve yabancıların ikamet etmek için farklı turizm merkezlerini seçtikleri söylenebilir. Nitekim İstanbulluların önde geldiği merkezler, yabancılar sıralamasında en arkada; yabancıların önde geldiği merkezler, İstanbullular sıralamasında son sıralarda yer almıştır.

Şekil 20.

Seçilmiş Turizm Kentlerinde Yabancı Nüfusun Oran ve Miktarı Göre Sıralaması, 2007-2023 (TÜİK).

2007					
Orana göre sıralama			Miktara göre sıralama		
Kent	Miktar	%	Kent	Miktar	%
Didim	829	2,0	Antalya	2.940	0,3
Marmaris	1.182	1,6	Alanya	1.880	0,8
Kemer	411	1,2	Fethiye	1.270	0,7
Kuşadası	655	0,9	Marmaris	1.182	1,6
Alanya	1.880	0,8	Didim	829	2,0
Bodrum	713	0,7	Bodrum	713	0,7
Datça	104	0,7	Manavgat	667	0,4
Fethiye	1.270	0,7	Kuşadası	655	0,9
Çeşme	126	0,5	Kemer	411	1,2
Manavgat	667	0,4	Çeşme	126	0,5
Antalya	2.940	0,3	Datça	104	0,7
Ayvalık	87	0,1	Ayvalık	87	0,1
2023					
Orana göre sıralama			Miktara göre sıralama		
Kent	Miktar	%	Kent	Miktar	%
Kemer	6.257	12,6	Antalya	65.959	4,4
Alanya	41.368	11,5	Alanya	41.368	11,5
Kuşadası	6.841	5,1	Fethiye	9.019	5,1
Fethiye	9.019	5,1	Manavgat	8.961	3,5
Didim	4.853	4,8	Kuşadası	6.841	5,1
Antalya	65.959	4,4	Kemer	6.257	12,6
Marmaris	4.050	4,2	Bodrum	5.837	2,9
Manavgat	8.961	3,5	Didim	4.853	4,8
Bodrum	5.837	2,9	Marmaris	4.050	4,2
Çeşme	1.129	2,3	Çeşme	1.129	2,3
Datça	531	2,1	Ayvalık	772	1,0
Ayvalık	772	1,0	Datça	531	2,1

Tartışma ve Sonuç

Turizm kentlerinde turizmin şekillendirdiği demografik yapı bir realitedir. Çalışmada incelenen örneklerden Türkiye’de turizmin nüfus üzerinde önemli etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Turizm, daha önceki çalışmalarda da işaret edildiği gibi (Dinç ve Usun, 2023; Emekli, 2001; Işık ve Zoğal, 2017) nüfus gelişimi ve nüfus artış hızı üzerinde önemli bir etkidir. Bulgulardan turizm merkezlerinin 1980 sonrasında çarpıcı bir nüfuslanma yaşadığı sonucuna varılmış, bu çarpıcılık nüfus artış hızı söz konusu olduğunda ise rekorlar kırarak boyuta ulaşmıştır. 1980-2023 döneminde Türkiye’deki tüm ilçelerin nüfus artış hızı sıralamasında ilk on içerisinde üç, ilk yirmi beş ilçe arasında ise araştırma alanından yedi örneğin yer alması turizmin nüfus artış hızı üzerindeki etkisi bakımından anlamlıdır. Dahası 1980 yılında henüz ilçe statüsünde olmayan Didim ve Kemer için söz konusu hesaplama 1990 yılından başlatılarak yapılırsa buraların da sıralamanın önlerinde yer alacağı (Didim 5., Kemer 30.) görülebilir. Dolayısıyla araştırma alanındaki turizm merkezlerinin neredeyse hepsinin (on iki merkezden dokuzu), 1980 sonrası nüfus artış hızları sıralamasında ilk basamaklarda yer alışı ve artık buraların önemli bir yerleşik nüfusa ev sahipliği yapar olması, turizmin tek başına nüfus artışı üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Turizmin nüfus üzerindeki ikinci etkisi ülke içi nüfus hareketlerinden anlaşılabilir. Bunun en çarpıcı yansıması 1985-1990 arasında yaşanmıştır. Bu kısa zaman zarfında turizm merkezlerindeki başka il doğumlu nüfus 2,4 kat artarken yerli nüfus 1,3 toplam nüfus ise 1,6 kat artabilmiştir. Farklı kelimelerle ifade etmek gerekirse; turizmin etkilerinin yeni yeni görülmeye başladığı 1985 yılında turizm merkezlerinin tamamında yerli nüfus baskınken, 1990’a gelindiğinde göçmen nüfusta önemli artışların yaşandığı, henüz bu yılda Didim, Kuşadası ve Marmaris’te göçmen nüfus payının yerli nüfusu geçtiği söylenebilir.

Turizm merkezlerinin iç göçler bağlamında yeni çekim merkezleri konumunda olması dikkate değerdir ve hâliyle mevcut literatür (Yakar, 2012) bu duruma dikkat çekmiştir. Elimizdeki bulguların yaklaşık son kırk yılda turizm merkezlerinde; toplam nüfusun 4,3 sayıldığı ilde doğan nüfusun 2,4 kat artarken il dışı doğumlu nüfusun 10,5 kat arttığını göstermesi buraların göçle şekillenen ilçeler olduklarına işaret eder. 2023 yılı itibarıyla araştırma alanındaki turizm merkezlerinin yarısında %60’ın üzerinde göçmen nüfus ikamet eder duruma gelmiştir. Başka deyişle Manavgat ve Fethiye hâricinde turizm merkezlerinin tamamında ikamet eden nüfusta her iki kişinin birinden fazlasının göçmen olması, turizmin nüfus hareketleri üzerindeki tesirini doğrular niteliktedir.

Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı üzerindeki önemli etkenlerden birinin turizm olduğu anlaşılmıştır. Özellikle tek fonksiyona bağlı olarak göç alan orta ölçekli kentlerde, gelen göçmen grubun cinsiyet ve yaş yapısı kentin nüfus piramidinde kendini açıkça belli etmektedir. Bunun somut bir örneği üniversiteye bağlı kentleşme olgusunun olduğu yerlerde yaşanırken, bir diğer örneğine ise turizm kentleşmesinin görüldüğü yerlerde rastlanır. Araştırma alanında incelenen turizm merkezlerinin nüfus piramitlerini bu merkezlere yönelen farklı göçmen tipolojilerinin şekillendirdiği

yargısına varılmıştır. Bu bağlamda GNS’ye göre çizilen 1990’daki piramidi turizm sektöründe iş bulma amacıyla gelenlerin şekillendirdiği, son dönemdeki piramitlerde ise özellikle yaşam biçimi göçmenlerinin etkili olduğu söylenebilir.

Göçle şekillenen turizm merkezlerine, göçmen gönderen kaynak sahaların nereler olduğu çalışmada cevaplanan önemli bir sorudur. Çünkü bu konuda Ege ve Akdeniz kıyılarında bir farklılaşma söz konusudur. Ege kıyılarına İstanbulluların yönelişi zaten hâlihazırda bilinen bir olgudur. Fakat; Türkiye’deki ilçeler arasında 1985-2023 döneminde İstanbul doğumlu nüfus oran artışlarının en yüksek olduğu yerler arasında Bodrum ve Datça’nın saptanması ve üstelik buraların İstanbul’la göç deneyimlerinin olmaması, yaşanan olgunun tamamen yaşam biçimi ve turizm kaynaklı olduğunu göstermiştir. Akdeniz kıyılarında ise, Ege kıyılarında var olan İstanbulluların göç etme eğiliminin olmadığı anlaşılmıştır.

Hiç kuşkusuz turizmin nüfus hareketleri üzerindeki etkisi yalnızca ülke içi ile sınırlı değildir. Turizm merkezleri yıllar içindeki ivmelenmesi artmak suretiyle bugün önemli miktarda yabancı nüfusa ev sahipli yapar durumdadır. Belirtilen konu özelindeki araştırmalar, bunun turizm kaynaklı olduğunu, zamanında turist olarak gelenlerin yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde buralara göç ettiklerini vurgulamaktadır (Südaş, 2014). Çalışmada 2007-2023 döneminde turizm merkezlerinde görülen yabancı nüfus artışlarının önemli bölümünün 2017’den sonra gerçekleştiği bulgulanmıştır. Bu konuya yönelik dikkati çeken başka bir durum; Türkiye’de yabancı nüfus oranları %10’un üzerindeki toplam beş ilçeden üçünün araştırma alanı içerisinde incelenen merkezlerden müteşekkil oluşudur. Diğer turizm merkezlerindeki oranlarda hesaba katıldığında; turizm merkezlerinin sahip oldukları yabancı nüfus oranlarıyla, ülke ölçeğinde ne kadar dikkat çektikleri aşikâr olmuştur. Çalışmada İstanbulluların ve yabancıların ikamet etmek için farklı turizm merkezlerini seçtikleri anlaşılmıştır. Bu, farklı çalışmalarda ayrıca odaklanılması gereken bir konudur. Acaba gerçekten de İstanbullular ile yabancılar arasında göç etme eğilimlerinde bir uyumsuzluk mı söz konusu yoksa bu rakamlara yansıyan gelişigüzel bir durum mudur? Şüphesiz bu sorunun yanıtı göçmen gruplarla derinlemesine yapılacak görüşmelerle ortaya çıkacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Andriotis, K., Usun, Ç.F., & Dinç, Y. (2023). Determining the model of tourism business district (TBD) in coastal resorts: A case study of Türkiye. *Geographical Review*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/00167428.2023.2174436>
- Akarca, A. T., & Tansel, A. (2017). Tourism-driven migration to southwestern Türkiye. *Boğazici Journal: Review of Social, Economic Administrative Studies*, 31(1). <https://doi.org/10.32003/igge.1299423>
- Akengin, H., & Dinç, Y. (2020). Turizm sektörünün şehirleşmeye etkileri: Manavgat örneği. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 41, 199-220. <https://doi.org/10.32003/igge.615775>
- Bertan, S. (2009). Turizmin çevre üzerinde yarattığı etkiler: Pamukkale örneği. *Anatolia: Journal of Tourism Research*, 20(2), 204-214.
- Devlet İstatistik Enstitüsü- DİE (1985-2000). Genel nüfus sayımı verileri Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus85app/idari.zul>
- Dinç, Y., & Usun, Ç.F. (2023). Türkiye’de turizm kentleşmesini nüfus artış hızı ve iç göç verileri üzerinden yeniden düşünmek. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 50, 201-220. <https://doi.org/10.32003/igge.1299423>
- Dinç, Y., & Usun, Ç.F. (2025). Türkiye’nin kıyı turizminde markalaşmış turizm kentlerinde arazi (rayiç) değerlerinin mekânsal analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 382-404. doi: <https://doi.org/10.32572/guntad.1602510>
- Doğan, M. (2018). Antalya şehrinin (Muratpaşa, Kepez, Döşemealtı, Aksu, Konyaaltı) gelişmesinde etkili olan faktörler. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 38, 187-201. <https://doi.org/10.32003/iggei.426712>
- Doğaner, S. (2001). Türkiye turizm coğrafyası. Çantay Kitabevi.
- Emekli, G. (1998). *Bergama’da turizm ve sosyo-ekonomik etkileri* (Tez No: 71696). [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Emekli, G. (2001). *Gelişimi, yapısı ve sorunlarıyla Kuşadası nüfusu*. İçinde Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu Tebliğler Kitabı, 53-67.
- Emekli, G., Südaş, İ., & Soykan, F. (2007). *Göç, kırsal kalkınma-kırsal turizm ve Türkiye*. İçinde 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi.
- İşık, Ş. (2005). Türkiye’de kent ve kentleşme modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 57-71.
- İşık, Ş. (2023). İzmir’e göçün 100 yıllık analizi. İçinde Şevket İşık (Ed.), *Göçler, Karşılaştırmalar ve Değişim*, (s.39-107), İzmir Belediyesi İZELMAN A.Ş.
- İşık, Ş., & Zoğal, V. (2017). Turizm kentleşmesi kavramı: Antalya örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(2), 71-94.
- İşık, Ş., & Başaran, E. (2021). Üniversitenin kentin nüfus yapısına etkisi: Gümüşhane örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 359-382. <https://doi.org/10.51800/ecd.1018483>
- Kaba, B. (2022). Turkish rural lifestyle migrants to Muğla: A qualitative analysis of video narratives. *Ege Coğrafya Dergisi*, 31(2), 305-319. <https://doi.org/10.51800/ecd.1124245>
- Kaba, B. (2023a). *İstanbul’dan İzmir’e yaşam tarzı göçü*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi].
- Kaba, B. (2023b). Yeni bir hayatın peşinde: İstanbul’dan İzmir’e yaşam tarzı göçü, İçinde Şevket İşık (Ed.), *Göçler, Karşılaştırmalar ve Değişim*, (s. 207-250), İzmir Belediyesi İZELMAN A.Ş.
- Kaba, B., & Südaş, İ. (2022). İzmir’deki İstanbullu yaşam tarzı göçmenlerinin “İzmir imajı”. *Sosyoloji Dergisi*, 44, 249-273.
- Kapan, K. (2018). Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin ekonomi üzerindeki etkileri: Antalya örneği. *Coğrafya Dergisi*, 37, 47-56.
- Kurmuş, F. (2018). *Büyük kentlerden sahil kasabalarına yaşam tarzı göçü: Bodrum örneği üzerine niteliksel bir çalışma* (Tez No: 533099). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Mullins, P. (1991). Tourism urbanization. *International Journal of Urban and Regional Research*, 15(3), 326-342. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1991.tb00642.x>
- Özgüç, N. (2007). *Turizm coğrafyası: Özellikler ve bölgeler*. Çantay Kitabevi.
- Özgür, E.M. (2003). XXI. Yüzyılın başında Türkiye nüfusu. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1), 43-53.
- Südaş, İ. (2020). Avrupa birliği vatandaşlarının Türkiye’ye göçü ve mülk edinimi. İçinde Ahmet Cihan, İsmail Ermağan ve Hamdi Genç (Ed.), *Dünyada göç yönetimi ve Türkiye’nin göçmenleri*. Akademik Kitaplar.
- Südaş, İ. (2014). Biz turist istedik insanlar geldi. İçinde Ayhan Kaya (Ed.), *Farklılıkların Birlikteliği: Türkiye’de ve Avrupa’da Bir Arada Yaşama Tartışmaları*, (s. 121-152).
- Südaş, İ., & Mutluer, M. (2008). Ekonomik etkileri açısından Türkiye’nin turizm merkezlerine yönelik Avrupalı göçleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 17(1-2), 51-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd/issue/4875/66913>
- Südaş, İ., & Yakar, M. (2019). Türkiye’de yabancı nüfusun yeni coğrafyaları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 28(2), 129-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd/issue/50833/610174>
- Südaş, İ., Yakar, M., & Arslan, H.M. (2023). İç göçün İzmir ilindeki mekânsal örüntüsü. İçinde Şevket İşık (Ed.), *Göçler, Karşılaştırmalar ve Değişim*, s. (155-207), İzmir Belediyesi İZELMAN A.Ş.
- T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı, (2024). *Turizm istatistikleri*.
- TÜİK (2007-2024) Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verileri Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- Usun, Ç.F. (2022). Kuşadası’nda turizm kentleşmesi. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi].
- Usun, Ç.F. (2023). Türkiye’de ikinci konut sayısının tespiti mümkün mü? *Ege Coğrafya Dergisi*, 32(Cumhuriyetin 100. Yıl Özel Sayısı). <https://doi.org/10.51800/ecd.1357133>
- Usun, Ç.F. (2024). Türkiye’de turizm sektöründe istihdam edilen nüfusun coğrafyası. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 22(2), 52-76. <https://doi.org/10.33688/aucbd.1395802>
- Usun, Ç.F., İşık, Ş., & Dinç, Y. (2022). Türkiye’de turizm kentleşmesini istihdam verileri üzerinden okumak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 31(2), 355-370. <https://doi.org/10.51800/ecd.1165857>
- Usun, Ç.F., & İşık, Ş. (2024). Turizm kentleşmesine özgü nüfus ve iç göç yapısı: Didim ve Kuşadası örnekleri. İçinde Gözde Emekli (Ed.), *Cumhuriyetin 100. Yılında Turizm Coğrafyasının Güncel Konuları*, s. (349-370), Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No: 229
- Varnacı-Uzun, V., & Somuncu, M. (2011). Kültürel peyzajın korunması ve turizm ilişkisi bağlamında yerel halkın görüşleri: İhlara Vadisi örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2), 21-36.
- Yakar, M. (2009). Emirdağ ilçesi kırsalında göçün etkileri, sorunları ve çözüm önerileri. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi].
- Yakar, M. (2012). Türkiye’de iç göçlerin ilçelere göre mekânsal analizi: 1995-2000 dönemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 741-768
- Yakar, M. (2015). Türkiye’nin iç göç paterni: Kim nerede ikamet ediyor? Nereye kayıtlı? *Ege Coğrafya Dergisi*, 28(2), 129-164.
- Yakar, M., & Özgür, E.M. (2022). Türkiye’de nüfusun yaşlanması, yerel düzeyde tehlike çanları çalıyor! *Coğrafya Dergisi*, 44, 231-250. <https://doi.org/10.26650/IGEOG2022-1059215>
- Yıldırım, M., & Öztürk-Deniz, F. (2018). Turizmin yerel halkın sosyo-kültürel yapısına etkisi. *Safran Turizm ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 79-91.